

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः
देवासमार्गः, उज्जैनम् (म.प्र.) 456010

शास्त्री-शिक्षाशास्त्री एकीकृतपाठ्यक्रमः
वार्षिकपरीक्षापाठ्यक्रमः

तृतीयवर्षः

C.B.C.S.

(विकल्पाधारितक्रेडिटप्रणाली)

2023-24

शिक्षाशास्त्रविभागः

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः, देवासमार्गः, उज्जैनम् (म.प्र.)

अणुसङ्केतः - regpsvtmp@rediffmail.com,

अन्तर्जालपुटम् - www.mpsvv.ac.in

शास्त्री-शिक्षाशास्त्री (बी.ए.बी.एड.) एकीकृतपाठ्यक्रमः

वार्षिकपरीक्षापाठ्यक्रमः

सत्र 2023-2024

Signature

पाठ्यक्रमस्वरूपम्

क्रमांकः	विषयः	पूर्णांकः
तृतीयवर्षस्य कृते		
प्रथमपत्रम्	आधारपाठ्यक्रमः - I (हिन्दी भाषा और अंग्रेजी भाषा) ■ हिन्दीभाषा- भाषा और संस्कृति ■ अंग्रेजी भाषा - English Language and Communication Skills	100
द्वितीयपत्रम्	आधारपाठ्यक्रमः - II ■ व्यक्तित्वविकास एवं चरित्र निर्माण ■ डिजि. जागरूकता साइबर सुरक्षा	100
तृतीयपत्रम्	मुख्यविषयः - I (साहित्य/नव्यव्याकरण/सिद्धान्त ज्योतिष/फलित ज्योतिष/शुद्धयजुर्वेद/अद्वैतवेदान्त)	100
चतुर्थपत्रम्	मुख्यविषयः - II (साहित्य/नव्यव्याकरण/सिद्धान्त ज्योतिष/फलित ज्योतिष/शुद्धयजुर्वेद/अद्वैतवेदान्त)	100
पञ्चमपत्रम्	गौण विषयः - संस्कृतव्याकरणम्	100
षष्ठपत्रम्	वैकल्पिक विषयः-हिन्दी साहित्य/अङ्ग्रेजी साहित्य/कर्मकाण्ड/अनुप्रयोग(कम्प्युटर एप्लिकेशन)	100
सप्तमपत्रम्	व्यावसायिक विषयः - व्यक्तित्वविकासः	100
अष्टमपत्रम्	परियोजना / इन्टर्नेशिप / प्रशिक्षुता / फील्डवर्क	100
नवमपत्रम्	मुख्यविषयः - शिक्षाशास्त्र I (शैक्षिकप्रबन्धनं संचटनं प्रशासनञ्च)	100
दशमपत्रम्	मुख्यविषयः - शिक्षाशास्त्र II (सूचनासम्प्रेषणशैक्षिकप्राविधिश्च)	100
	प्रायोगिकमनोविज्ञानम्	100

Libraries

तृतीयवर्षस्य प्रायोगिककार्यम्		
परियोजना (भाषादक्षता सूचनासम्प्रेषणप्रविधि: च)		100 अङ्काः
१. विद्यालयावलोकनम्, प्रतिवेदनप्रस्तुतिः	- 20 अङ्काः	
२. प्राविधिकशिक्षणोपकरणनिर्माणम् (M.S Word, PPT, PDF, Picture)	- 10 अङ्काः	
३. शिक्षणे अन्तर्जालस्य प्रयोगव्यावहारश्च	- 10 अङ्काः	
४. शिक्षणे ICT इत्यस्य प्रयोगव्यावहारश्च	- 10 अङ्काः	
५. शैक्षिकपत्रिकाः	- 10 अङ्काः	
६. सांस्कृतिकगतिविधयः	- 10 अङ्काः	
७. शिक्षानीतिसम्बद्धाभिलेखाः/ वार्तापत्राणां सम्पादकीयानि	-10 अङ्काः	
८. निबन्धलेखनम् – समसामयिकः/सांस्कृतिकम्/शैक्षिकम्	-10 अङ्काः	
व्यावसायिकविषयः – व्यक्तित्वविकासः (शिक्षणप्रशिक्षणम्, कौशलसम्पादनश्च)		100 अङ्काः
१. सूक्ष्मशिक्षणम्	- 40 अङ्काः	
२. शिक्षणकौशलानि (श्रवणकौशलनम्, भाषणकौशलम्, पठनकौशलम्, लेखनकौशलम्)	- 10 अङ्काः	
३. व्यक्तित्वविषये लेखसंग्रहः	- 20 अङ्काः	
४. अनौपचारिककार्यक्रमः	- 10 अङ्काः	
५. भाषाशिक्षणप्रशिक्षणम्	- 20 अङ्काः	
६. भाषाशिक्षणप्रशिक्षणम्	- 20 अङ्काः	
प्रायोगिकशिक्षणनोविज्ञानम् –		100
1. अभिलेखः	- 60 अङ्काः	
1.1 वैयक्तिकबुद्धिपरीक्षणम्	- 15 अङ्काः	
1.2 सामूहिकबुद्धिपरीक्षणम्	- 15 अङ्काः	
1.3 अभिवृत्तिपरीक्षणम्	- 15 अङ्काः	
1.4 व्यक्तित्वपरीक्षणम्	- 15 अङ्काः	
2. वाक्परीक्षा	- 40 अङ्काः	

Signature

परियोजना (भाषादक्षता सूचनासम्प्रेषणप्रविधि: च)

- **विद्यालयावलोकनम्, प्रतिवेदनप्रस्तुति: -**

प्रत्यक्षरूपेण विद्यालयावलोकनं कृत्वा, विद्यालयस्य विविधविषयाणामुपरि विस्तृतरूपेण लिखितप्रतिवेदनं विंशतिपृष्ठाधिकं स्वीकरणीयम् ।

- **प्राविधिकशिक्षणोपकरणनिर्माणम् -**

M.S Word, PPT, PDF, Picture इत्यस्मिन् विषये शिक्षणोपकरणनिर्माणविषयिणी कार्यशाला आयोजनीया । तेन आधारेण निर्मितोपकरणां संग्रहणम् ।

- **शिक्षणे अन्तर्जालस्य प्रयोगव्यावहारश्च**

शिक्षणे अन्तर्जालं कथं प्रयोगं भवति, तस्मिन् विषये लिखितप्रतिवेदनं स्वीकरणीयम् ।

- **शिक्षणे ICT इत्यस्य प्रयोगव्यावहारश्च**

शिक्षणे ICT इत्यस्य कथं प्रयोगं भवति, तस्मिन् विषये लिखितप्रतिवेदनं स्वीकरणीयम् ।

- **शैक्षिकपत्रिका:-**

शैक्षिकपत्रिकाणां नामानि प्रकाश नादिसंग्रहपुरस्सरं कस्याश्चिदेकस्याः शैक्षिक पत्रिकायः विषये विंशतिपृष्ठात्मकं समीक्षणं स्वीकरणीयम् ।

- **सांस्कृतिकगतिविषयः -**

भारते प्रचलितानां लोककलानां परिचयपूर्वकं कस्यचिदेकस्य गतिविधेः अभिव्यक्तीकरणम् ।

- **शिक्षानीतिसम्बद्धाभिलेखाः/ वार्तापत्राणां सम्पादकीयानि -**

लिखितप्रतिवेदनं विंशतिपृष्ठाधिकं स्वीकरणीयम् ।

- **निबन्धलेखनम्**

लिखितप्रतिवेदनं विंशतिपृष्ठाधिकं स्वीकरणीयम् ।

व्यावसायिकविषयः - व्यक्तित्वविकासः (शिक्षणप्रशिक्षणम्, कौशलसम्पादनश्च)

- **सूक्ष्मशिक्षणम् -**

प्रत्येकस्मिन् कौशलानां विषये प्रशिक्षणं प्रदास्य अभ्यासं कारयित्वा पाठयोजना स्वीकरणीया ।

- **शिक्षणकौशलानि -**

श्रवणकौशलनम्, भाषणकौशलम्, पठनकौशलम्, लेखनकौशलश्च विषये लिखितप्रतिवेदनं विंशतिपृष्ठाधिकं स्वीकरणीयम् ।

- **व्यक्तित्वविषये लेखसंग्रहः**

भारतीयज्ञानपरम्पराधारेण व्यक्तित्वविषये शास्त्रेषु वर्णितश्लोकाणां संग्रहः ।

- **अनौपचारिककार्यक्रमः -**

प्रतिसप्ताहं कमप्येकं शास्त्रीयविषयं स्वीकृत्य समेषां भागग्रहणम् परीक्षणीयम् ।

- **भाषाशिक्षणप्रशिक्षणम्**

दशदिनात्मिका प्रशिक्षणम् ।

• प्रायोगिकशिक्षामनोविज्ञानम् -

निर्दिष्टविषयाणां परीक्षणं कृत्वा अभिलेखः समर्पणीयं तदाधारेण वाक्परीक्षा च स्वीकरणीया ।

नियमावलिः -

1. मध्यप्रदेशशासनस्य केन्द्रीय अध्ययनमण्डलद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रमः यथास्वरूपं स्वीकृतः, तथा च शिक्षाशास्त्रविषयस्य प्रश्नपत्रद्वयं, परियोजना, व्यक्तित्वविकासश्च विषये शिक्षाशास्त्रस्य अध्ययनमण्डलेन निर्मितः ।
2. प्रथमवर्षानुगुणम् अस्मिन् वर्षे समाननियमाः परिपाल्यते ।

प्रवेशनियमाः -

द्वितीयवर्षे परीक्षायाम् उत्तीर्णछात्राः ।

शास्त्री-शिक्षाशास्त्री (बी.ए.बी.एड.) परीक्षायोजना -

1. शास्त्री-शिक्षाशास्त्री (बी.ए.बी.एड.) परीक्षायां आधारपाठ्यक्रमम् आधुनिकविषयश्च विहाय अन्येषां प्रश्नपत्राणां माध्यमं संस्कृतं भविष्यति ।
2. शास्त्री शिक्षाशास्त्री (बी.ए.बी.एड.) परीक्षायां प्रतिवर्षम् उत्तीर्णतायै 35% अङ्काः निर्धारिताः । श्रेणीनिर्धारणं चतुर्थवर्षे परीक्षान्ते भविष्यति ।
3. उत्तीर्णतायै समष्टिरूपेण प्रतिशतं 35, प्रतिपत्रं च 20 प्रतिशतम् अङ्का अपेक्षिताः ।
4. आन्तरिकमूल्याङ्कने सैद्धान्तिकपरीक्षायां च पृथक्-पृथक् उत्तीर्णता आवश्यकी ।
5. आन्तरिकमूल्याङ्कने उत्तीर्णः एव सैद्धान्तिकपरीक्षायां सम्मेलितुमर्हः ।

प्रश्नपत्र निर्माणयोजना -

सामान्यतया प्रतिप्रश्नपत्रं निम्नानुसारं त्रिविधाः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रतिप्रश्नं एको विकल्पोऽनिवार्यः ।

नियमितछात्राणां कृते		
1.	बहुविकल्पीयप्रश्नाः	5 x 2 = 10
2.	लघूत्तरीयप्रश्नाः	5 x 4 = 20
3.	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	5 x 8 = 40
योगः		= 70
आन्तरिक मूल्याङ्कनम्		30
महायोगः		100

उपस्थितिः

प्रतिसत्रं सैद्धान्तिकपत्रेषु 80%, प्रायोगिककार्येषु- 90%, उपस्थितिः च सर्वथा अनिवार्या । अत्र अन्यः कोऽपि अवकाशः अनुमतो न भविष्यति ।

अवधत्तव्यम्

1. शिक्षण-परीक्षयोः माध्यमभाषा संस्कृतम् एव ।
2. प्रत्येक सत्रे सैद्धान्तिकपत्राणां परीक्षार्थं त्रिघण्टात्मकः कालावधिः निश्चितः ।

Signature

(आधार पाठ्यक्रम)

आधार पाठ्यक्रम: प्रथम प्रश्न पत्र - हिंदी भाषा

(भाग - अ) परिचय				
	कार्यक्रम: यूजी लेवल डिग्री	कक्षा: बी.ए./ बी.कॉम./ बी.एससी./बी.एच,एससी./बी.सी.ए. तृतीय वर्ष	वर्ष 2023	सत्र 2023-24
क्रमांक	विषय	आधार पाठ्यक्रम		
1	कोर्स कोड	X3- FCEA1T		
2	कोर्स का शीर्षक	भाषा और संस्कृति		
3	कोर्स का प्रकार	आधार पाठ्यक्रम		
4	कोर्स अपेक्षित	स्नातक द्वितीय वर्ष उत्तीर्ण किसी भी विषय समूह से		
5	कोर्स अधिगम उपलब्धि (लर्निंग आउटकम) (CLO)	1 इस पाठ्यक्रम के अध्ययन से विद्यार्थी हिंदी के प्रसिद्ध रचनाकार एवं उनकी रचनाओं से परिचित हो सकेंगे। 2 पठित रचनाओं के माध्यम से विद्यार्थी देश की सभ्यता एवं संस्कृति से परिचित हो सकेंगे। 3 पाठ्यक्रम के अध्ययन से विद्यार्थियों के व्यक्तित्व का बहुमुखी विकास होगा एवं रोजगार के अवसर उपलब्ध होंगे। 4 विशिष्ट शब्दावली (बीज शब्द / की वर्ड) से परिचित करवाते हुए बोध के स्तर को विकसित करना।		
6	क्रेडिट मान	02 क्रेडिट		
7	कुल अंक	50 अंक		
8	उत्तीर्ण अंक	17अंक		
9	समय	2 घंटा		

प्रमोद

(भाग - ब) पाठ्यक्रम सामग्री

व्याख्यान की कुल संख्या : वर्ष में अधिकतम 15 घण्टे

इकाई	विषय	व्याख्यान घण्टा
I	1 भवानी प्रसाद मिश्र : परिचय पाठ : सतपुड़ा के जंगल 2 उषा प्रियंवदा : परिचय पाठ : वापसी 3 विवेकानन्द : पाठ : शिकागो व्याख्यान	05
II	1 विद्यानिवास मिश्र : परिचय पाठ : आँगन का पंछी 2 महात्मा गाँधी : पाठ : आत्मकथा के अंश 3 विश्व के प्रमुख धर्म।	05
III	1 वाक्य रचना एवं अशुद्धि शोधन। 2 अनुवाद : अर्थ एवं प्रकार। 3 बीज शब्द (की वर्ड / अवधारणा मूलक शब्द) लोकतन्त्र, समरसता, कला, साहित्य, अध्यात्म	05

पृष्ठ 21

(भाग - स)

अनुशंसित अध्ययन संसाधन

पाठ्यपुस्तकें, सन्दर्भ पुस्तकें, अन्य संसाधन	
1	महात्मा गाँधी: सत्य के साथ मेरे प्रयोग, प्रभात प्रकाशन, नई दिल्ली
2	विश्व के प्रमुख धर्म : जी. आर. सिंह
3	वासुदेव नन्दन प्रसाद : आधुनिक हिन्दी व्याकरण और रचना, भारती भवन, पटना, बिहार
4	हिन्दी ज्ञान कोष
5	उषा प्रियंवदा : वापसी
6	अनुशंसित डिजिटल प्लेटफार्म / वेब लिंक अनुशंसित समकक्ष ऑनलाईन पाठ्यक्रम 1 book.google.com>books 2 http://kavitakosh.org >भवानीप्रसाद मिश्र 3 भवानीप्रसाद मिश्र- Wikipedia 4 http://m.youtube.com>watch 5 http://nibandhbharti.com>vidya-nivas-mishar 6 http://onlinefreenotes.com>वापसी 7 http://hi.m.wikipedia>wiki>उषा-प्रियंवदा 8 http://swayam.gov.in/

(भाग - द)

अनुशंसित मूल्यांकन पद्धति

पाठ्यपुस्तकें, सन्दर्भ पुस्तकें, अन्य संसाधन	
1	सतत् समय मूल्यांकन (CCE) नहीं होगा।
2	परीक्षा - ओ.एम.आर. शीट माध्यम से होगी।

अध्यक्ष

आधार पाठ्यक्रम

केन्द्रीय अध्ययन मण्डल भोपाल (म.प्र.)

FC-III ENGLISH**PART A: Introduction**Program: UG Level
(Degree)

Class: III Year

Year: 2023-24

Session: 2023-24
onwards**Subject: Foundation Course (English)**

1. Course Code

X3-FCHB1T

2. Course Title

English Language and Communication Skills

3. Course Type (Core
Course/Elective/Generic
Elective/ Vocational)

Foundation Course

4. Pre-Requisite (if any)

To study this course, a student should have basic knowledge of English language. This course will be studied by all the students of UG Final year under the Foundation Course category.

5. Course Learning Outcomes
(CLO)

Through this course the students will be able to:

1. prepare for various competitive exams by developing their competence in English language.
2. promote their comprehension and communicative skills by being exposed to a variety of texts and their interpretations.
3. build and enhance their language competence through regular practice.
4. develop their knowledge of English Grammar and usages in a practical manner.
5. compete in national and state level examinations for various competitions after the completion of the course.
6. seek a good job and to settle down in self-employment or their own business or profession.

6. Credit Value

2 Credit

7. Total Marks

Max. Marks : 50

Min. Pass Marks: 17

PART B: Content of the Course

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours – 30)

Total No. of Lectures: 30

Unit	Topics	No. of Lectures
I	Reading, Writing and Interpretation Skills: (Text-Based) 1. The Express -Stephen Spender 2. The World is Too Much with Us-William Wordsworth 3. My Financial Career -Stephen Leacock 4. Running for Governor-Mark Twain	10
II	Essay writing -Topical essays: Terrorism, Covid -19 Pandemic, India and the Modern World, The Role of Women in the New Era, The Global World.	10
III	(a) Communicative Skills: Words often Confused, Misused, Idiomatic Expressions and Proverbs, etc. (b) Essential Conversations: Introducing Yourself, Introducing Other Persons, Meeting Someone First Time, At the Airport, Ordering Food in a Restaurant, Talking about a Movie, etc. (c) Filing an F.I.R., Writing a Resume, E-mail Writing, Blog Writing on a given topic. Key Words: Manifesto, Self- Possession, Streamline, Rage, Meteors, Fierce, Perjury, Intent, Campaign, Malicious, English Communication, Competence, Soft Skills, Practical Knowledge, Resume, CV, Blog, Blog Writer and E-mails.	10

PART C: Learning Resources

Textbooks, Reference Books, Other Resources

Suggested Readings and Web Materials:

- 1- Essential English Grammar – Raymond Murphy, Cambridge University Press.
- 2- Practical English Grammar Exercises 1- A. J. Thomson & A. V. Martinet, Oxford India.
- 3- Practical English Usage - Michael Swan, Oxford
- 4- English Grammar in Use – Raymond Murphy, Cambridge University Press.
- 5- Essays for UPSC Exams New Delhi.
- 6- A Practical Course in Spoken English- J K Gangal, PHI, New Delhi Publications.
- 7- Speak and Write Effectively- PDF materials on the web-NET
- 8- www.englishclub.com
- 9- www.eslfast.com
- 10- Swayam Portal

Part D: Assessment and Evaluation

Max Marks: 50	Min. Marks: 17	University Exam (UE)	Total:50
U.E. Time 2 Hours			
	External Assessment (UE)	Time: 2 Hours	Marks
1.	Multiple Choice type questions	50 × 1	50

Dr. A. S. Kushwah

(Professor of English)

Forwarded
By
BR 11-22

Part A- Introduction

Program: Degree		Class: B.A. / B.Sc./ B.Com.	Year - III	Session: 2023-24
Subject- Foundation Course				
1	Course Code	X3-FCAC1T		
2	Course Title	Personality Development and Character Building		
3	Course Type	Ability Enhancement Compulsory Course		
4	Pre-requisite (if any)	Compulsory for all Students		
5	Course Learning outcomes (CLO)	1. Students will acquire the conceptual knowledge of Personality Development. 2. Students will develop insight into character building. 3. Students will be able to become global visionary citizens. 4. Students will be able to understand Indian knowledge tradition. 5. Students will be able to understand the difference between nature, culture and distortion. 6. This course will help in character building and overall development of personality of the students.		
6	Credit Value	2		

Part B- Content of the Course

Total No. of Lectures + Practical (in hours per week): **L-1 Hr / P-1 Lab Hr (=2 Hrs)**

Total No. of Lectures/ Practical: **L-30 /P-0 (30 Hrs)**

Unit	Topics	No. of lectures (Total 30)
1	• Personality development (Physical, mental, intellectual and spiritual development) meaning, concept, factors of personality development. • Character building (personal and national character): Meaning, concept, factors of character and means of character building. • Panchkosha, Annamaya Kosha, Pranamaya Kosha, Manomaya Kosha, Vigyanmaya Kosha and Anandamaya Kosha general introduction meaning purpose and importance. • Benefits of Panchkosh development and means of developing Panchkosh.	06 Theoretical 04 Experiential
2	• Physical and mental development • Meaning, concept of physical and mental development • Ideal daily routine, balanced diet, routine, subtle exercise • Ashtanga Yoga-Yama Niyam, Ishwar Pranidhan, self-study, contentment, patience, virtue, practice of discipline. • Past glory, social and citizenship awareness, equal respect to all sects and scientific outlook • Nation, Nationality, Democracy, Independence, Suraj, Vasudhaiva Kutumbakam, Coexistence.	06 Theoretical 04 Experiential

3	• Moral and mental development • Difference among happiness, joy and pleasure. • Ashtanga Yoga, Pranayama, Pratyahara, Dharana, Dhyana, Samadhi. • Continuity of Karmayoga, Bhaktiyoga, Jnanayoga in life according to one's own will • Indian time calculation. • Self-respect and contemplation of mother tongue and Indian knowledge tradition. • Biographies of Legends. • Practice of service, tolerance, charity, dedication and self-examination. Self reliance	06 Theoretical 04 Experiential
---	---	--

Part C- Learning Recourses

Text Books, Reference Book, Other resources

Suggested Readings:-

- 1- उच्च शिक्षा भारतीय दृष्टि- श्री अतुल कोठारी
- 2- अदम्य साहस - डॉ. ए.पी. जे. अब्दुल कलाम
- 3- व्यक्तित्व विकास - स्वामी विवेकानंद रामकृष्ण मिशन
- 4- आत्मतत्व का विस्तार - श्रुतम प्रकाशन जोधपुर
- 5- भारतीय मनोविज्ञान - श्री लज्जाराम तोमर
- 6- उपनिषद विशेषांक - गीता प्रेस गोरखपुर
- 7- भारतीय ज्ञान परम्परा बोध - हिंदी ग्रंथ अकादमी म.प्र.

Suggested digital platforms web links:-

21-04-2023
Prof. H.K. Nagai

भाग — अ परिचय			
कार्यक्रम—	उपाधि	Class: B.A. / B.Sc./ B.Com.	वर्ष तृतीय वर्ष
स्त्र 2023—24			
विषय— आधार पाठ्यक्रम			
1	पाठ्यक्रम का कोड	X3-FCAC1T	
2	पाठ्यक्रम का शीर्षक	व्यक्तित्व विकास और चरित्र निर्माण	
3	पाठ्यक्रम का प्रकार	योग्यता संबंधी अनिवार्य पाठ्यक्रम	
4	पूर्वापेक्षा	सभी विद्यार्थियों के लिए अनिवार्य	
5	पाठ्यक्रम अध्ययन की उपलब्धियाँ (कोर्स लर्निंग आउटकम)	1. विद्यार्थी व्यक्तित्व विकास का ज्ञान अर्जित करेंगे। 2. विद्यार्थियों चरित्र निर्माण की अंतर्दृष्टि विकसित करेंगे। 3. विद्यार्थी वैश्विक दृष्टि प्राप्त नागरिक बन सकेंगे। 4. विद्यार्थी भारतीय ज्ञान परम्परा को समझने में सक्षम होंगे। 5. विद्यार्थी प्रकृति, संस्कृति और विकृति के अंतर को समझ सकेंगे। 6. यह पाठ्यक्रम विद्यार्थियों के चरित्र निर्माण और व्यक्तित्व के समग्र विकास में सहायक होगा।	
6	क्रेडिटमान	2	
भाग ब— पाठ्यक्रम की विषय वस्तु			
व्याख्यान की कुल संख्या— द्यूटोरियल—प्रायोगिक (प्रति सप्ताह घण्टे में)			
इकाई	विषय		व्याख्यान की संख्या (30)
1	- व्यक्तित्व विकास (शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक और आध्यात्मिक विकास) अर्थ, अवधारणा, व्यक्तित्व विकास के कारक तत्व। - चरित्र निर्माण (व्यक्तिगत एवं राष्ट्रीय चरित्र) अर्थ, अवधारणा, चरित्र के कारक तत्व तथा चरित्र निर्माण के साधन। - पंचकोष, अन्नमय कोष, प्राणमय कोष, मनोमय कोष, विज्ञानमय कोष एवं आनंदमय कोष सामान्य परिचय अर्थ उद्देश एवं महत्व। - पंचकोष विकास के लाभ तथा पंचकोष विकसित करने के साधन।		06 सैद्धांतिक 04 व्यावहारिक
2	- शारीरिक एवं मानसिक विकास - शारीरिक एवं मानसिक विकास के अर्थ, संकल्पना - आदर्श दिनचर्या, संतुलित आहार, ऋतुचर्या, सूक्ष्म व्यायाम - अष्टांग योग—यम नियम, ईश्वर प्राणिधान, स्वाध्याय, संतोष धैर्य, सदाचार, अनुशासन का अभ्यास। - अतीत गौरव, सामाजिक एवं नागरिकता बोध, सर्वपंथ समादर एवं वैज्ञानिक दृष्टिकोण - राष्ट्र, राष्ट्रीयता, लोकतंत्र, स्वाधीनता, सुराज, वसुधैव कुटुम्बकम्, सह अस्तित्व।		06 सैद्धांतिक 04 व्यावहारिक

3	● नैतिक और आत्मिक विकास । ● सुख, प्रसन्नता और आनंद में अंतर । ● अष्टांग योग, प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान, समाधि । ● कर्मयोग, भक्तियोग, ज्ञानयोग की जीवन में स्वेच्छानुसार निरंतरता ● भारतीय काल गणना । ● मातृभाषा और भारतीय ज्ञान परम्परा का स्वाभिमान और चिंतन । ● महापुरुषों का जीवन चरित्र पठन । ● सेवा, सहिष्णुता, परोपकार, समर्पण और आत्मपरीक्षण का अभ्यास, स्वावलंबन ।	06 सैद्धांतिक 04 व्यावहारिक
---	---	--------------------------------

भाग स – अनुशंसित अध्ययन संसाधन

पाठ्यपुस्तकें, संदर्भ पुस्तकें, अन्य संसाधन

अनुशंसित सहायक पुस्तकें:-

संदर्भ ग्रंथ सूची -

- 1- उच्च शिक्षा भारतीय दृष्टि- श्री अतुल कोठारी
- 2- अदम्य साहस - डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम
- 3- व्यक्तित्व विकास - स्वामी विवेकानंद रामकृष्ण मिशन
- 4- आत्मतत्व का विस्तार - श्रुतम प्रकाशन जोधपुर
- 5- भारतीय मनोविज्ञान - श्री लज्जाराम तोमर
- 6- उपनिषद विशेषांक - गीता प्रेस गोरखपुर
- 7- भारतीय ज्ञान परम्परा बोध - हिंदी ग्रंथ अकादमी म.प्र.

अनुशंसित डिजिटल प्लेटफार्म वेब लिंक:

21-04-2023
Prof. H.K. Nagwani

Part A Introduction			
Program: Degree	Class: B.A./B.Sc./B.Com./B.H.Sc./BCA	Year: III Year	Session: 2023-24
Subject: Foundation Course			
1.	Course Code	X3-FCBD1T	
2.	Course Title	Digital Awareness - Cyber Security	
3.	Course Type	Ability Enhancement Compulsory Course	
4.	Pre-requisite (if any)	Compulsory for all Third Year students	
5.	Course Learning outcomes (CLO)	After completing the course, student will be able to : • Make optimum use of web browsers, search engines and Chatbots. • Creating e-mail account, sending, receiving and managing emails. • Describe reporting procedure of phishing emails. • Identify email phishing attack and preventive measures. • Configure security settings in Mobile Wallets and UPIs. • Practice safe, legal and ethical means of using Information Technology. • Practice and use the various online financial and government services of day-to-day use. • Understand the basic concepts related to E-Commerce and digital payments. • Discuss cyber security aspects, RBI guidelines and preventive measures against digital payment frauds. • Explore and learn the online available courses of his/her interest. • Use the Digilocker and Academic Bank of Credit. • Describe the concept of Cyber security and issues and challenges associated with it. • Explain the process of reporting cyber crime at Cyber crime Police Station/ at online platform. • Appreciate various privacy and security concerns on online Social media. • Guide through the reporting procedure of inappropriate content. • Perform privacy and security settings for popular Social media platforms.	
6.	Credit Value	2	
7.	Total Marks	Max. Marks: 50	Min. Marks:

Part B – Content of the Course		
	Total No. of Lectures 30 (01 hour per week)	
Unit	Topics	No. of Lectures
I	Overview of Computer and Web-technology, Architecture of cyberspace, World wide web, Advent of internet, Internet infrastructure for data transfer and governance, Internet society. Use of Internet: Web browsers, search engines and Chatbots. Difference between Website & Portal, E-mail: Account opening, sending & receiving e-mails, managing Contacts & Folders. Computer Security: Issues & protection, firewall & antivirus, making secure online transactions. Internet safety and digital security. Ethical use of digital resources, Measures of Online Self Protection. Keywords: <i>Browser, Search Engine, Website, Virus, Security, Firewall, Cyber Ethics.</i>	05
II	Digital Payments and e-Commerce: Internet Banking: National Electronic Fund Transfer (NEFT), Real Time Gross Settlement (RTGS), Immediate Payment Service (IMPS) Digital Financial Tools: Understanding OTP [One Time Password], QR [Quick Response] Code, UPI [Unified Payment Interface], AEPS [Aadhaar Enabled Payment System], USSD [Unstructured Supplementary Service Data], Card [Credit / Debit], eWallet, PoS [Point of Sale] Definition of E-Commerce- Main components of E-Commerce, Elements of E-Commerce security, E-Commerce threats, E-Commerce security best practices, Online Bill Payment. Digital payments related common frauds and preventive measures. RBI guidelines and provisions of Payment Settlement Act, 2007. Keywords: <i>Internet Banking, Digital Financial Tools, eWallet, e-Commerce Security.</i>	07
III	e-Governance Service- Overview of e-Governance Services like Railway Reservation, passport, eHospital; Accessing various e-Governance Services on Mobile Using “UMANG APP”. Exploring services and resources of Government of India Portal (https://www.mygov.in/). Digi-Locker: About digilocker, features and benefits of digilocker, Registering, accessing and getting various certificates and mark sheets on digilocker. Academic Bank of Credit (ABC): About ABC, features and benefits of ABC, Registering, accessing, getting and sharing academic credits. Exploring Online Learning resources: Online learning through SWAYAM Central, (https://swayam.gov.in/) and e-pathshala (https://epathshala.nic.in/). Keywords: <i>Internet Banking, NEFT, RTGS, IMPS, OTP, UPI, QR Code, AEPS, E-Governance, Umang.</i>	06

IV	Introduction to Cyber security- Regulation of cyberspace, Concept of cyber security, Issues and challenges of cyber security. Definition of cyber crimes and offences, Cyber crime targeting computers and mobiles, Cyber crime against women and children, Cyber bullying, Financial frauds, Social engineering attacks, Malware and Ransomware attacks, zero day and zero click attacks, Cyber criminals modus-operandi, Reporting of cyber crimes, Remedial and mitigation measures, Legal perspective of cyber crime, IT Act 2000 and its amendments, Organisations dealing with Cyber crime and Cyber security in India, Case studies. Keywords: Cyber Space, Cyber Security, Cyber Offences, Zero Click Attack, Zero Day Attack, Ransomware, Reporting Cyber Crimes, Cyber Crimes Case Studies.	05
V	Social Media Overview and Security- Introduction to Social Networks, Types of Social media, Social media platforms, Social media monitoring, Hashtag, Viral content, Social media marketing, Social media privacy, Challenges, opportunities and pitfalls in online social network, Security issues related to social media, Flagging and reporting of inappropriate content, Laws regarding posting of inappropriate content, Best practices for the use of Social media, Case studies. Keywords: Social Media Platforms, Hashtagging, Social Media Marketing, flagging of contents in social media.	06

Part C-Learning Resources

Text Books, Reference Books, Other resources

Suggested Readings:

- Praveen Kumar Shukla, Surya Prakash Tripathi, Ritendra Goel "Introduction to Information Security and Cyber Laws" Dreamtech Press.
- Vivek Sood, "Cyber law simplified", Tata McGrawHill, Education (India).
- T. Bradley "Essential Computer Security: Everyone's Guide to Email, Internet, and Wireless Security".
- Cyber Crime Impact in the New Millennium, by R. C Mishra, Auther Press. Edition 2010.
- Cyber Security Understanding Cyber Crimes, Computer Forensics and Legal Perspectives by Sumit Belapure and Nina Godbole, Wiley India Pvt. Ltd. (First Edition, 2011)
- Security in the Digital Age: Social Media Security Threats and Vulnerabilities by Henry A. Oliver, Create Space Independent Publishing Platform. (Pearson , 13th November, 2001)
- Electronic Commerce by Elias M. Awad, Prentice Hall of India Pvt Ltd.
- Cyber Laws: Intellectual Property & E-Commerce Security by Kumar K, Dominant Publishers.
- Network Security Bible, Eric Cole, Ronald Krutz, James W. Conley, 2nd Edition, Wiley India Pvt. Ltd.
- Fundamentals of Network Security by E. Maiwald, McGraw Hill

Reference Books:

- M. Stamp, "Information Security: Principles and Practice", Wiley.
- David J. Loundy, "Computer Crime, Information Warfare, And Economic Espionage", Carolina Academic Press.

Suggested equivalent online courses: e-reading:

- <http://egyankosh.ac.in/handle/123456789/9489>
- https://workspace.google.com/intl/en_in/training/
- <https://www.classcentral.com/course/openlearn-science-maths-technology-preparing-your-96104>
- <https://www.udemy.com/course/free-computer-literacy-101-course/>
- <https://www.mygov.in/>
- <https://epathshala.nic.in/>
- <https://www.digilocker.gov.in/>
- <https://www.abc.gov.in/>
- <https://swayam.gov.in/>

PART D: Assessment and Evaluation

Suggested Evaluation Methods:

Maximum Marks: 50

University Exam (UE): 50 Marks

External Assessment:	50 Objective type questions	50 Marks
University Exam (UE):		
Time : 01.00 Hours		

Any remarks/suggestions:

भाग अ - परिचय			
कार्यक्रम: उपाधि	कक्षा: बी.ए.एससी.बी./कॉम.बी./एससी.एच.बी./बी.सी.ए.	वर्ष:तृतीय	सत्र: 2023-24
विषय: आधार पाठ्यक्रम			
1	पाठ्यक्रम का कोड	X3-FCBD1T	
2	पाठ्यक्रम का शीर्षक	डिजिटल जागरूकता-साइबर सुरक्षा	
3	पाठ्यक्रम का प्रकार	योग्यता संवर्धन अनिवार्य पाठ्यक्रम	
4	पूर्वपिक्षा (Prerequisite) (यदि कोई हो)	तृतीय वर्ष के सभी विद्यार्थियों के लिए अनिवार्य	
5	पाठ्यक्रम अध्ययन की परिलब्धियां (कोर्स लर्निंग आउटकम) (CLO)	इस पाठ्यक्रम के सफल समापन पर, विद्यार्थी निम्न में सक्षम होंगे: • वेब ब्राउज़र, सर्च इंजन और चैटबॉट्स का उपयोग । • ई-मेल खाता बनाना, ईमेल भेजना, प्राप्त करना और प्रबंधन । • फिशिंग ईमेल की रिपोर्टिंग की प्रक्रिया का वर्णन । • ईमेल फिशिंग अटैक और निवारक उपायों की पहचान । • मोबाइल वॉलेट और UPI में सुरक्षा सेटिंग्स कॉन्फिगर करना । • सूचना प्रौद्योगिकी का उपयोग करने के सुरक्षित, कानूनी और नैतिक मानकों के साथ प्रयोग । • दैनिक उपयोग की विभिन्न ऑनलाइन वित्तीय और सरकारी सेवाओं का उपयोग । • ई-कॉमर्स व डिजिटल भुगतान संबंधी बुनियादी अवधारणाओं की समझ । • साइबर सुरक्षा पहलुओं, आरबीआई के दिशानिर्देशों और डिजिटल भुगतान में धोखाधड़ी के निवारक उपाय । • उसकी रुचि के ऑनलाइन उपलब्ध पाठ्यक्रमों को एक्सप्लोर करना । • डिजिटल बैंक ऑफ क्रेडिट का उपयोग । • साइबर सुरक्षा की अवधारणा और इससे जुड़े मुद्दों और चुनौतियां । • साइबर अपराध पुलिस स्टेशन/ऑनलाइन प्लेटफॉर्म पर साइबर अपराध की रिपोर्ट करने की प्रक्रिया । • ऑनलाइन सोशल मीडिया पर विभिन्न गोपनीयता और सुरक्षा । • अनुपयुक्त सामग्री की रिपोर्टिंग प्रक्रिया । • लोकप्रिय सोशल मीडिया प्लेटफॉर्म के लिए गोपनीयता और सुरक्षा सेटिंग।	
6	क्रेडिट मान	2	
7	कुल अंक	अधिकतम अंक: 50	न्यूनतम उत्तीर्ण अंक:

भाग व- पाठ्यक्रम की विषयवस्तु		
कुल व्याख्यान संख्या- 30 (प्रति सप्ताह 01 घंटा)		
इकाई	विषय	व्याख्यान संख्या (1 घंटा/ व्याख्यान)
I	कंप्यूटर और वेब-प्रौद्योगिकी का अवलोकन, साइबरस्पेस का आर्किटेक्चर, वर्ल्ड वाइड वेब, इंटरनेट का आगमन, डेटा ट्रांसफर और गवर्नेंस के लिए इंटरनेट इंफ्रास्ट्रक्चर, इंटरनेट समाज। इंटरनेट का उपयोग: वेब ब्राउजर, सर्च इंजन और चैटबॉट्स। वेबसाइट और पोर्टल, ई-मेल के बीच अंतर, ई-मेल खाता खोलना, ई-मेल भेजना और प्राप्त करना, कॉन्टेक्ट्स और फोल्डर का प्रबंधन। कंप्यूटर सुरक्षा: मुद्दे और सुरक्षा, फायरवॉल और एंटीवायरस, सुरक्षित ऑनलाइन लेनदेन करना। इंटरनेट सुरक्षा और डिजिटल सुरक्षा। डिजिटल संसाधनों का नैतिक उपयोग, ऑनलाइन आत्म सुरक्षा के उपाय। Keywords: <i>Browser, Search Engine, Website, Virus, Security, Firewall, Cyber Ethics.</i>	05
II	डिजिटल भुगतान और ई-कॉमर्स: इंटरनेट बैंकिंग: नेशनल इलेक्ट्रॉनिक फंड ट्रांसफर (एनईएफटी), रीयल टाइम ग्रॉस सेटलमेंट (आरटीजीएस), तत्काल भुगतान सेवा (आईएमपीएस) डिजिटल वित्तीय उपकरण: ओटीपी [वन टाइम पासवर्ड], क्यूआर [क्विक रिस्पांस] कोड, यूपीआई [यूनिफाइड पेमेंट इंटरफेस], एईपीएस [आधार सक्षम भुगतान प्रणाली] को समझना; USSD [अनस्ट्रक्चर्ड सुप्लीमेंट्री सर्विस डेटा], कार्ड [क्रेडिट/डेबिट], ई-वॉलेट, PoS [प्वाइंट ऑफ सेल] ई-कॉमर्स की परिभाषा- ई-कॉमर्स के मुख्य घटक, ई-कॉमर्स सुरक्षा के तत्व, ई-कॉमर्स सम्बन्धी खतरे, ई-कॉमर्स सुरक्षा सर्वोत्तम प्रथाएं, ऑनलाइन बिल भुगतान। डिजिटल भुगतान से संबंधित आम धोखाधड़ी और निवारक उपाय। आरबीआई के दिशानिर्देश और भुगतान निपटान अधिनियम, 2007 के प्रावधान। Keywords: <i>Inetrnet Banking, Digital Financial Tools, eWallet, e-Commerce Security.</i>	08
III	ई-गवर्नेंस सर्विस- रेलवे आरक्षण, पासपोर्ट, ई-अस्पताल जैसी ई-गवर्नेंस सेवाओं का अवलोकन, "उमंग ऐप" का उपयोग करके मोबाइल पर विभिन्न ई-गवर्नेंस सेवाओं तक पहुंचना। भारत सरकार के पोर्टल (https://www.mygov.in/) की सेवाओं और संसाधनों की खोज करना। डिजी-लॉकर: डिजिलॉकर के बारे में, डिजिलॉकर की विशेषताएं और लाभ, डिजीलॉकर पर विभिन्न प्रमाणपत्रों और मार्कशीट को पंजीकृत करना, एक्सेस करना और प्राप्त करना। अकादमिक बैंक ऑफ क्रेडिट (एबीसी): एबीसी का विवरण, एबीसी की विशेषताएं और लाभ, पंजीकरण, पहुंच, अकादमिक क्रेडिट प्राप्त करना और साझा करना।	06

	ऑनलाइन शिक्षण संसाधनों की खोज: SWAYAM Central (https://swayam.gov.in/) और ई-पाठशाला (https://epathshala.nic.in/) के माध्यम से ऑनलाइन शिक्षण। Keywords: Internet Banking, NEFT, RTGS, IMPS, OTP, UPI, QR Code, AEPS, E-Governance, Umang.	
IV	साइबर सुरक्षा का परिचय- साइबरस्पेस का विनियमन, साइबर सुरक्षा की अवधारणा, साइबर सुरक्षा के मुद्दे और चुनौतियाँ। साइबर अपराध और उल्लंघनों की परिभाषा, कंप्यूटर और मोबाइल को लक्षित साइबर अपराध, महिलाओं और बच्चों के खिलाफ साइबर अपराध, साइबर बुलिंग। वित्तीय धोखाधड़ी, सोशल इंजीनियरिंग हमले, मेलवेयर और रैंसमवेयर हमले, जीरो डे और जीरो क्लिक अटैक। साइबर अपराधियों की कार्यप्रणाली, साइबर अपराधों की रिपोर्टिंग, उपचारात्मक और शमन उपाय, साइबर अपराध का कानूनी परिप्रेक्ष्य, आईटी अधिनियम 2000 और इसके संशोधन, भारत में साइबर अपराध और साइबर सुरक्षा से निपटने वाले संगठन, केस स्टडी। Keywords: Cyber Space, Cyber Security, Cyber Offences, Zero Click Attack, Zero Day Attack, Ransomware, Reporting Cyber Crimes, Cyber Crimes Case Studies.	05
V	सोशल मीडिया अवलोकन और सुरक्षा- सोशल नेटवर्क का परिचय, सोशल मीडिया के प्रकार, सोशल मीडिया प्लेटफॉर्म, सोशल मीडिया मॉनिटरिंग, हैशटैग, वायरल कंटेंट, सोशल मीडिया मार्केटिंग, सोशल मीडिया प्राइवैसी, ऑनलाइन सोशल नेटवर्क में चुनौतियाँ, अवसर और नुकसान, सोशल मीडिया से संबंधित सुरक्षा मुद्दे, फ्लैगिंग और अनुपयुक्त सामग्री की रिपोर्टिंग, अनुपयुक्त सामग्री पोस्ट करने के संबंध में कानून, सोशल मीडिया के उपयोग के लिए प्रथाएं, केस स्टडी। Keywords: Social Media Platforms, Hashtagging, Social Media Marketing, flagging of contents in social media.	06
भाग स-अनुशंसित अध्ययन संसाधन		
पाठ्य पुस्तकें, संदर्भ पुस्तकें, अन्य संसाधन		
अनुशंसित सहायक पुस्तकें /ग्रन्थ/अन्य पाठ्य संसाधन/पाठ्य सामग्री:		
Suggested Readings • Praveen Kumar Shukla, Surya Prakash Tripathi, Ritendra Goel "Introduction to Information Security and Cyber Laws" Dreamtech Press. • Vivek Sood, "Cyber law simplified", Tata McGrawHill, Education (India). • T. Bradley "Essential Computer Security: Everyone's Guide to Email, Internet, and Wireless Security". • Cyber Crime Impact in the New Millennium, by R. C Mishra, Author Press. Edition 2010. • Cyber Security Understanding Cyber Crimes, Computer Forensics and Legal Perspectives by Sumit Belapure and Nina Godbole, Wiley India Pvt. Ltd. (First Edition, 2011) • Security in the Digital Age: Social Media Security Threats and Vulnerabilities by Henry A. Oliver, Create Space Independent Publishing Platform. (Pearson , 13th November, 2001) • Electronic Commerce by Elias M. Awad, Prentice Hall of India Pvt Ltd. • Cyber Laws: Intellectual Property & E-Commerce Security by Kumar K, Dominant Publishers.		

- Network Security Bible, Eric Cole, Ronald Krutz, James W. Conley, 2nd Edition, Wiley India Pvt. Ltd.
- Fundamentals of Network Security by E. Mawald, McGraw Hill

Reference Books:

- M. Stamp, "Information Security: Principles and Practice", Wiley.
- David J. Loundy, "Computer Crime, Information Warfare, And Economic Espionage", Carolina Academic Press.

अनुशंसित समकक्ष ऑनलाइन पाठ्यक्रम:

Suggested equivalent online courses e-reading:

- <http://egyankosh.ac.in/handle/123456789/9489>
- https://workspace.google.com/intl/en_in/training/
- <http://www.classcentral.com/course/openlearn-science-maths-technology-preparing-your-96104>
- <https://www.udemy.com/course/free-computer-literacy-101-course/>
- <https://www.mygov.in/>
- <https://epathshalanic.in/>
- <https://www.digilocker.gov.in/>
- <https://www.abc.gov.in/>
- <https://swayam.gov.in/>

भाग द - अनुशंसित मूल्यांकन विधियां:

अनुशंसितसतत मूल्यांकन विधियां:

अधिकतम अंक: 50

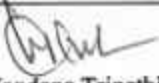
विश्वविद्यालयीनपरीक्षा (UE) अंक: 50

आकलन ; विश्वविद्यालयीन परीक्षा: समय- 01.00 घंटे	वस्तुनिष्ठ प्रश्न - 50	50
---	------------------------	----

कोई टिप्पणी/सुझाव:

(मुख्य विषय)

भाग-अ परिचय: Part A Introduction			
कार्यक्रम : स्नातक उपाधि Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) शास्त्री (B.A.)	वर्षम्: तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम्(Session) 2023-24
विषय: Subject : संस्कृतसाहित्यम्			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः (CourseCode)	V3-SAHI 3D	
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	साहित्यदर्पणम् प्रथमप्रश्नपत्रम् DSE-3 course, Group B, paper-I	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic.Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. अयं पाठ्यक्रमः काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तान् बोधयितुं विद्यते। 2. अनेन विश्वनाथमतेन काव्यलक्षणादिसिद्धान्तविशेषं छात्राः ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति । 3. अनेनकाव्यभेदान् रसस्वरूपञ्च छात्राः अवबोधनेक्षमाः भविष्यन्ति । 4. अनेन संस्कृतकाव्यानामर्थानुसन्धाने नैपुण्यं प्राप्स्यते । 5.काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तानामध्ययने आलोचनात्मिकादृष्टिः उदेप्यति ।	
6.	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7.	पूर्णांकाः Total Marks	Max. Marks: 30+70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)			

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

एकक: (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यान संख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures (1Hour Each)
I	साहित्यदर्पणम्- प्रथमद्वितीयपरिच्छेदौ (कारिकाणां व्याख्या, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
II	साहित्यदर्पणम् तृतीयपरिच्छेदः (कारिकाणां व्याख्या, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
III	साहित्यदर्पणम्-चतुर्थपरिच्छेदः (कारिकाणां व्याख्या, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
IV	साहित्यदर्पणम् – पञ्चमपरिच्छेदः (कारिकाणां व्याख्या, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
V	साहित्यदर्पणम् – सप्तमपरिच्छेदः (कारिकाणां व्याख्या, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
VI	साहित्यदर्पणम् – अष्टमपरिच्छेदः (कारिकाणां व्याख्या, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15

**भाग-स अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि
(Part C-Learning Resources)**

**पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि
(Text Books, Reference Books, Other resources)**

Suggested Readings:

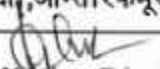
1. साहित्यदर्पणम् विश्वनाथः - शालग्रामशास्त्री – मोतीलालबनारसीदास प्रकाशन, नई दिल्ली
2. संस्कृतकाव्यशास्त्रकाइतिहास- पी.बी. काणे- मोतीलालबनारसीदास नई दिल्ली
3. संस्कृतकाव्यशास्त्रेऽतिहासः- जगदीशचन्द्र मिश्रः- चौखम्भाविद्याभवन वाराणसी
4. साहित्यदर्पणम्- आचार्यविश्वनाथः- चौखम्भाविद्याभवन वाराणसी
5. संस्कृत साहित्य का बृहद् इतिहास, अष्टमखण्ड काव्यशास्त्र –बलदेव उपाध्याय-उत्तरप्रदेशसंस्कृतसंस्थान लखनऊ

Suggested equivalent online courses:

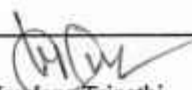
**भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः
(Part D-Assessment and Evaluation)**

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) :

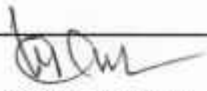
लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति ।

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-अ परिचय: Part A Introduction			
कार्यक्रम : स्नातक उपाधि Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) शास्त्री (B.A.)	वर्षम् - तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) 2023-2024
विषय: Subject : संस्कृतसाहित्यम्			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः (CourseCode)	V3-SAH14D	
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	गद्यसाहित्यम् द्वितीयपत्रम् DSE- 4 course, Group B, paper-II	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/Elective/ Generic.Elective/Vocational/..)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4.	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1.पाठ्यक्रमोऽयं संस्कृतगद्यसाहित्यस्य वैशिष्ट्यं बोधयति । 2. अयं भारतस्य प्राचीनं राजनैतिकं, भौगोलिकं, सांस्कृतिकं, सामाजिकं च इतिहासमुपस्थापयति। 3.अनेन छात्राः गद्यकाव्यलेखने, कथालेखने च प्रवृत्ताः दक्षाश्च भविष्यन्ति । 4.मध्यप्रदेशीयसंस्कृतविदुषः महाकविबाणभट्टस्य संस्कृतक्षेत्रे कृतमवदानं च ज्ञास्यन्ति। 5. छात्राः प्राचीनां भारतीयसंस्कृतिं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति ।	
6.	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7.	पूर्णांकाः Total Marks	Max. Marks: 30+70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु: Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)			

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3		
एकक: (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lecture (1 Hour Each)
I	कादम्बरीकथामुखे - आदितः शूद्रकवर्णनपर्यन्तो भागः (हिन्दी-अनुवादः, संस्कृत-व्याख्या च)	15
II	कादम्बरीतः उज्जयिनीवर्णनम् (हिन्दी-अनुवादः, संस्कृत-व्याख्या च)	15
III	हर्षचरितस्य प्रथमोच्छवासे - प्रारम्भतः दधीचिवर्णनपर्यन्तो भागः	15
IV	हर्षचरितस्य प्रथमोच्छवासे - विकुक्षिवर्णनतः प्रथमोच्छवास समाप्तिपर्यन्तो भागः	15
V	दशकुमारचरितम्(प्रथमोच्छवासे - गद्यांशानां हिन्दी - अनुवादः, संस्कृतव्याख्या च)	15
VI	गद्यसाहित्यस्य उद्भवो विकासश्च , बाणभट्टस्य, दण्डिनश्च जीवनपरिचयः	15
भाग-स अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
Suggested Readings:		
1. कादम्बरी – बाणभट्ट – शेषराज शर्मा – चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी 2. हर्षचरितम् – बाणभट्ट – पं. जगन्नाथ पाठक – चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी 3. दशकुमारचरितम् – विश्वनाथ झा – मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली 4. संस्कृत साहित्य का इतिहास – बलदेव उपाध्याय – शारदा संस्थान दुर्गाकुण्ड, वाराणसी 5. संस्कृत साहित्य का अभिनव इतिहास – डॉ. राधावल्लभ त्रिपाठी – विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी		
Suggested equivalent online courses:		
भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Part D-Assessment and Evaluation)		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति । पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100 सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks		
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् Class Test	
	प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा Assignment/Presentation	
	सम्पूर्णयोगः Total	30
बाह्यमूल्याङ्कनम् (External Assessment) विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ – पञ्चबहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions	
	अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (B) : Short Questions	
	अनुभाग स – दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (C) : Long Questions	
	सम्पूर्णयोगः Total	70

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

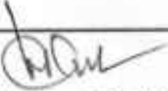
शास्त्री तृतीयवर्षम् संस्कृतसाहित्यम्

भाग-अ परिचयः
Part A Introduction

कार्यक्रमः : स्नातक उपाधि Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) 2023-24
Subject: संस्कृतसाहित्यम्			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः (CourseCode)	V3-SAHI 1D	
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	दशरूपकम् , नाट्यशास्त्रस्य प्रथमप्रश्नपत्रम् DSE 1 Course, Group A Paper I	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective / Elective / Generic.Elective/Vocational)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1.पाठ्यक्रमोऽयं संस्कृतनाट्यकलायाः परिज्ञानं कारयति। 2. अनेन छात्राः नाट्यकलायां कौशलम् प्राप्स्यन्ति । 3. अनेन नाट्यसम्बन्धान् विविधशास्त्रीयसिद्धान्तान् ज्ञातुं प्रभवन्ति । 4. अनेन अभिनयादिक्षेत्रे वृत्तेः सम्भावना समुदेष्ट्यति। 5.नाट्यसाहित्यलेखने प्रवीणता आगमिष्यति ।	
6.	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7.	पूर्णांकाः Total Marks	Max. Marks: 30+70	Min. Passing Marks: 35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु
Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः)
सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3*

एकक: (Unit)	शीर्षक: (Topics)	व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No.of Lectures (1Hour Each)
I	दशरूपकम् – प्रथमः प्रकाशः (पद्यानां हिन्दी -अनुवादः, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
II	दशरूपकम् – द्वितीयः प्रकाशः (पद्यानां हिन्दी -अनुवादः, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
III	दशरूपकम् – तृतीयः प्रकाशः (पद्यानां हिन्दी -अनुवादः, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
IV	दशरूपकम् – चतुर्थप्रकाशे 01-40 कारिकाः (पद्यानां हिन्दी -अनुवादः, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च)	15
V	दशरूपकम्- चतुर्थप्रकाशे 41कारिकातः समाप्तिं यावत्। (कारिकाणां हिन्दी -अनुवादः, समीक्षात्मकप्रश्नाः) दशरूपककारधनंजयस्य परिचयः	15
VI	नाट्यशास्त्रस्य प्रथमोऽध्यायः (पद्यानां हिन्दी -अनुवादः, समीक्षात्मकप्रश्नाश्च) भरतमुनिप्रणीतनाट्यशास्त्रस्य संक्षिप्तपरिचयः	15

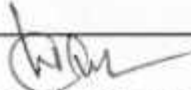
भाग-स अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि
(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि
(Text Books, Reference Books, Other resources)

Suggested Readings:

1. दशरूपकम् – धनंजय – श्री निवास शास्त्री – साहित्य भण्डार मेरठ
2. नाट्यशास्त्रम् – भरतमुनि – डॉ. बाबूलाल शुक्ल – चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
3. संस्कृत नाट्यशास्त्र का इतिहास – डॉ. परसनाथ द्विवेदी - चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी
4. भारतीय नाट्यशास्त्र का स्वरूप और परम्परा – डॉ. राधावल्लभ त्रिपाठी – विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी
5. संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास - पी.बी.काणे - मोतीलाल बनारसीदास नईदिल्ली
6. संस्कृतकाव्यशास्त्रेऽतिहासः- जगदीशचन्द्रमिश्र:- चौखम्भाविद्याभवन वाराणसी

Suggested equivalent online courses:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) :

लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति ।

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

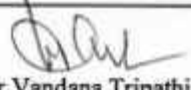
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् Class Test	
	प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा Assignment/Presentation	
	सम्पूर्णयोगः Total	30
बाह्यमूल्याङ्कनम् (External Assessment) विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ -- बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions	
	अनुभाग ब -- लघूत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (B) : Short Questions	
	अनुभाग स -- दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (C) : Long Questions	
	सम्पूर्णयोगः Total	70

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-अ परिचयः
Part A Introduction

कार्यक्रमः : स्नातक उपाधि Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) शास्त्री (B.A.)	वर्षम् :तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : संस्कृतसाहित्यम्			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः (CourseCode)	V3-SAHIT	
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	चम्पूकाव्यम् द्वितीयप्रश्नपत्रम् DSE-2, Course Group A paper II	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic.Elective/Vocation al/..)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4.	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1.पाठ्यक्रमोऽयं चम्पूकाव्यवैशिष्ट्यं, परिचायति। 2. पुण्यलोकस्य नलस्य दम्पत्याश्च आदर्शचरितेन मानवीयमूल्यानां ज्ञानं भविष्यति। 3. श्रीरामस्य आदर्शचरितव्याजेन मानवजीवने नीतेः उपयोगिता महत्वज्ञानं च भविष्यति। 4.अनेन छात्राणां व्यक्तिपरिष्कारः,श्रेष्ठगुणाधानम्, कर्तव्यबोधश्च प्रभविष्यन्ति। 5. अनेन चम्पूकाव्यरचनायां प्रवृत्तिः भविष्यति ।	
6.	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7.	पूर्णांकाः Total Marks	Max. Marks: 30+70	Min. Passing Marks: 35

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु:
Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशः)
सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यान संख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures (1 Hour Each)
I	चम्पूकाव्यस्य उद्भवो विकासश्च (सामान्यपरिचयः)	15
II	नलचम्पूः(प्रथमोच्छ्वासस्य आरम्भतः पञ्चत्रिंशत्तमपद्यान्तो भागः, संस्कृत-हिन्दी व्याख्यानानुवादश्च)	15
III	नलचम्पूः(ततः प्रथमोच्छ्वासस्य अवशिष्टो भागः, संस्कृत-हिन्दी व्याख्यानानुवादश्च)	15
IV	नलचम्पूः (सम्पूर्णग्रन्थतः समीक्षात्मकप्रश्नाः, त्रिविक्रमभट्टस्य जीवनपरिचयश्च)	15
V	रामायणचम्पूः (प्रथमोच्छ्वासस्य पद्यानां संस्कृतहिन्दीव्याख्यानानुवादश्च)	15
VI	रामायणचम्पू काव्यस्य सामान्यपरिचयः, भोजराजस्य जीवनपरिचयः	15

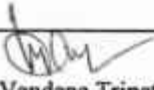
भाग-स अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि
(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि
(Text Books, Reference Books, Other resources)

Suggested Readings:

1. नलचम्पू – त्रिविक्रम भट्ट-परमेश्वरदीन पाण्डेय- चौखम्भा विद्याभवन वाराणसी
2. संस्कृत साहित्य का इतिहास – बलदेव उपाध्याय – शारदा संस्थान, दुर्गाकुण्ड, वाराणसी
3. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास-डॉ. कपिलदेव द्विवेदी-रामनारायणलाल विजकुमार, 02 कटरा रोड, प्रयागराज
4. रामायण चम्पूः – भोजराज- चौखम्भा विद्याभवन वाराणसी

Suggested equivalent online courses:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) :

लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वागव्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति ।

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् Class Test	
	प्रस्तुतिकरणम् / लिखितपरीक्षा Assignment/Presentation	
	सम्पूर्णयोगः Total	30
बाह्यमूल्याङ्कनम् विश्वविद्यालयीयपरीक्षा (External Assessment) University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions	
	अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (B) : Short Questions	
	अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं	
	सम्पूर्णयोगः Total	70

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्रितृतीयवर्षम्(B.A.) नव्यव्याकरणम्

भाग-अ, परिचयः Part A Introduction			
कार्यक्रमः :स्नातक-उपाधि: Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् :तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : नव्यव्याकरणम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3N VYA 1D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	समासप्रकरणम् DSC 1 course, Group A Paper 1	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	छात्राः संस्कृतलेखने संस्कृतपठने च दक्षाः भविष्यन्ति ।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3			
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)		व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

		(1 Hour Each)
1	अव्ययीभावसमासः पाणिनीयव्याकरणानुसारं संस्कृतसमासस्य परिचयः, भेदाः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् अव्ययीभावसमासस्य लक्षणमुदाहरणानि च ।	15
2	तत्पुरुषसमासः तत्त्वबोधनीसंहितं वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् तत्पुरुषसमासस्य लक्षणमुदाहरणानि भेदाश्च ।	15
3	बहुव्रीहिसमासः वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् बहुव्रीहिसमासस्य लक्षणमुदाहरणानि भेदाश्च ।	15
4	द्वन्द्वसमासः वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् द्वन्द्वसमासस्य लक्षणमुदाहरणानि भेदाश्च ।	15
5	एकशेषप्रकरणं सर्वसमासशेषप्रकरणं समासान्तप्रकरणम् अलुक्समासप्रकरणं समासाश्रयविधिप्रकरणमञ्च समासस्याङ्गीभूतस्य एकशेषप्रकरणस्य सर्वसमासशेषप्रकरणस्य समासान्तप्रकरणस्य अलुक्समासप्रकरणस्य समासाश्रयविधिप्रकरणस्य च वैयाकरणसिद्धान्त- कौमुद्यनुसारम् अध्ययनम्।	15
6	प्रायोगिककार्यम् समासस्य भेदप्रभेदानां लेखने भाषणे च नवीनपदावलिं संयोज्य प्रयोगः।	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, बहुव्रीहिः, द्वन्द्वः, एकशेषः ।

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि

(Text Books, Reference Books, Other resources)

सन्दर्भग्रन्थाः

1. सिद्धान्तकौमुदी टीकात्रयोपेता - सम्पादकः बालशास्त्री- चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)
2. सिद्धान्तकौमुदी - व्याख्याकार गोविन्दाचार्य - चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)
3. प्रौढमनोरमा - भट्टोजिदीक्षितः - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)
4. प्रौढ रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)
5. रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)
4. अनुवाद चन्द्रिका - लेखक - श्रीचक्रधर शर्मा - नौटियाल पुस्तक भण्डार, 22 सुन्दरबाग, लखनऊ (उ.प्र.)
5. न्यायकोशः- लेखकः - श्रीभीमाशङ्करः - चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)
6. शुद्धिकौमुदी- श्रीजनार्दन हेगडे - संस्कृत भारती, बेंगलूरु
7. काशिका - हरदत्तः जिनेन्द्रबुद्धिश्च- बहालगढ, सोनिपत, हरियाणा
8. प्रौढमनोरमा - व्याख्याकारः श्रीद्वारिकाप्रसादद्विवेदी- चौखम्भासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)

Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः

(Part D-Assessment and Evaluation)

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकं अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं योगः - 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्रितृतीयवर्षम्(B.A.) नव्यव्याकरणम्

भाग-अ, परिचयः Part A Introduction			
कार्यक्रमः स्नातक उपाधि Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् :तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : नव्यव्याकरणम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3N VYA 2D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	तद्वितप्रत्ययाः DSC 2 course, (Group A Paper II)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	छात्राः संस्कृतलेखने एवं संस्कृतपठने दक्षाः भविष्यन्ति ।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3			
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures	

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

		(1 Hour Each)
1	तद्धिताधिकारा-पत्याधिकार-रक्ताद्यर्थक-चातुरर्थिक - प्रकरणानि तद्धितस्य स्वरूपम्, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं तद्धिताधिकारा-पत्याधिकार-रक्ताद्यर्थक-चातुरर्थिक प्रकरणानां परिज्ञानम्। विशिष्टसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यानम्।	15
2	शैषिक-प्राग्दीव्यतीय-प्राग्बहुतीय-प्राग्धीतीय-प्रकरणानि वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं शैषिक-प्राग्दीव्यतीय-प्राग्बहुतीय-प्राग्धीतीय-प्रकरणानां परिज्ञानम्, विशिष्टसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यानम्।	15
3	छयद्विध्या-र्हीय-ठञधिकारे-कालाधिकार-ठञ्विधिप्रकरणानि वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं छयद्विध्या-र्हीय-ठञधिकारे-कालाधिकार-ठञ्विधिप्रकरणानां परिज्ञानम्, विशिष्टसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यानम्।	15
4	भावकर्मार्थाः पाञ्चमिकप्रकरणश्च वैयाकरणसिद्धान्त-कौमुद्यनुसारम् भावकर्मार्थाप्रत्ययानां पाञ्चमिकप्रत्ययानाञ्च परिज्ञानम्। विशिष्टसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यानम्।	15
5	मत्वर्धीय-प्राग्दिशीय-प्रग्वीय-स्वार्थिक-द्विरुक्त-प्रकरणानि वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं मत्वर्धीय-प्राग्दिशीय-प्रग्वीय-स्वार्थिक-द्विरुक्त-प्रकरणानां सप्रयोगं परिज्ञानम्, विशिष्टसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यानम्।	15
6	प्रायोगिककार्यम् तद्धितभेदप्रभेदानां लेखने भाषणे च नवीनपदावलिं संयोज्यप्रयोगः।	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : मुहूर्त, भद्रा, सङ्क्रान्ति, संस्कार मुहूर्त, विवाहलग्न, अष्टकूट		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-		
1. सिद्धान्तकौमुदी टीकात्रयोपेता - सम्पादकः बालशास्त्री- चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)		
2. सिद्धान्तकौमुदी - व्याख्याकार गोविन्दाचार्य - चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)		
3. प्रौढमनोरमा - भट्टोजिदीक्षितः - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)		
4. प्रौढ रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)		
5 रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)		
4. अनुवाद चन्द्रिका - लेखक - श्रीचक्रधर शर्मा - नौटियाल पुस्तक भण्डार, 22 सुन्दरबाग, लखनऊ (उ.प्र.)		
5. न्यायकोशः - लेखकः - श्रीभीमाशङ्करः- चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.)		
Suggested equivalent online courses:		
भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः		

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A): Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (B) : Short Questions अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (C) : Long Questions योग:-70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्रितृतीयवर्षम्(B.A.) नव्यव्याकरणम्

भाग-अ, परिचयः Part A Introduction			
कार्यक्रमः : स्नातक-उपाधिः Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) नव्यव्याकरणम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3N VYA 3D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	लकारार्थाः सनाद्यन्तक्रियापदानि च DSC 3 course, (Group B Paper 1)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite)(if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	छात्राः संस्कृतलेखने एवं संस्कृतपठने दक्षाः भविष्यन्ति ।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3			
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures (1 Hour Each)	
1	तिङन्ते ण्यन्तप्रक्रिया धातोः परिचयः, अनुबन्धशास्त्रस्य बोधः, कालविचारः, तिङर्थः, धात्वर्थः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं भ्वादिप्रकरणस्य परिज्ञानम्, विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15	

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

2	यङन्त-यङ्लुक्प्रक्रिया वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं यङन्त-यङ्लुक्प्रक्रिया परिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
3	नामधातु-कण्ठ्वादि-प्रत्ययमाला-प्रक्रिया वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारं नामधातु-कण्ठ्वादि- प्रत्ययमाला-प्रक्रियायाःपरिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
4	आत्मनेपद-परस्मैपद-प्रक्रिया वैयाकरण सिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् आत्मनेपद-परस्मैपद-प्रक्रियायाःपरिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
5	भावकर्म-कर्मकर्तृ- प्रक्रिया वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् आत्मनेपद-परस्मैपद-प्रक्रियायाःपरिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
6	प्रायोगिककार्यम् दशगणीयधातूनां दशलकाराणां लेखने भाषणे च नवीनपदावलिं संयोज्य प्रयोगोऽभ्यासश्च।	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : तिङन्ते ण्यन्तप्रक्रिया-यङन्त-यङ्लुक् नामधातु-आत्मनेपदेत्यादयः ।

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि
(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

1. सिद्धान्तकौमुदी टीकात्रयोपेता - सम्पादकः बालशास्त्री- चौखम्भा- सुरभारती- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
2. सिद्धान्तकौमुदी - व्याख्याकारः गोविन्दाचार्य - चौखम्भा- सुरभारती -प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
3. बृहद्वातुकुसुमाकरः - डॉ हरेकान्त -त्रिपाठी - चौखम्भा- सुरभारती -प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
4. प्रौढमनोरमा-भट्टोजिदीक्षितः - विश्वविद्यालय- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
5. प्रौढरचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
6. न्यायकोशः - श्रीभीमाशङ्कर - चौखम्भा -सुरभारती- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
7. रूपचन्द्रिका - डॉ ब्रह्मानन्द -त्रिपाठी - चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
8. काशिका-हरदत्तः जिनेन्द्रबुद्धिश्च बहालगढ, सोनिपत, हरियाणा
9. परमलघुमञ्जूषा - वंशीधरीव्याख्या - नागोजिदीक्षितः - -चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)
10. वाचस्पत्यम् - तारानाथ-वाचस्पतिः - चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)

Suggested equivalent online courses:

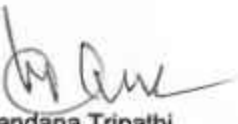
भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks
विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ – बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) Very Short Questions अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (B) : Short Questions अनुभाग स – दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः प्रत्येकं Section (C) : Long Questions योगः 70	70
Any remarks/ suggestions:		

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्रितृतीयवर्षम्(B.A.) नव्यव्याकरणम्

भाग-अ, परिचयः Part A Introduction			
कार्यक्रमः : स्नातक-उपाधिः Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) नव्यव्याकरणम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3N VYA 4D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	कृदन्तविचारः DSC 4 course, (Group B Paper II)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite)(if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	छात्राः संस्कृतलेखने एवं संस्कृतपठने दक्षाः भविष्यन्ति ।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3			
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures (1 Hour Each)	

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

1	कृत्यप्रकरणम् कृत्यप्रत्ययानां परिज्ञानम् वैयाकरण सिद्धान्त कौमुद्यनुसारं कृत्यप्रकरणस्य परिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
2	पूर्वकृदन्तप्रकरणम् वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम्, पूर्वकृत्यप्रत्ययानां परिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
3	उणादयः वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् उणादेः प्रथम-द्वितीयाध्ययोः-प्रत्ययानां परिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
4	उणादयः वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम् उणादेः तृतीयचतुर्थपञ्चमाध्यायानाम्प्रत्ययानां परिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
5	उत्तरकृदन्तप्रकरणम् वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यनुसारम्, कृत्यप्रत्ययानां परिज्ञानम् , विशिष्टतर्कानुसारं व्याख्यानम् ।	15
6	प्रायोगिककार्यम् कृदन्तपदानां लेखने भाषणे च नवीनपदावलिं संयोज्य प्रयोगोऽभ्यासश्च।	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : पूर्वकृदन्तम्, उणादयः, उत्तरकृदन्तम्		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री- 1. सिद्धान्तकौमुदी टीकात्रयोपेता - सम्पादकः बालशास्त्री- चौखम्भा- सुरभारती- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 2. सिद्धान्तकौमुदी - व्याख्याकारः गोविन्दाचार्य - चौखम्भा- सुरभारती -प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 3. बृहद्वातुकुसुमाकरः - डॉ हरेकान्त -त्रिपाठी - चौखम्भा- सुरभारती -प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 4. प्रौढमनोरमा - भट्टोजिदीक्षितः - विश्वविद्यालय- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 5. प्रौढरचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 6. न्यायकोशः - श्रीभीमाशङ्कर - चौखम्भा -सुरभारती- प्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 7. रूपचन्द्रिका - डॉ ब्रह्मानन्द -त्रिपाठी - चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 8. काशिका -हरदत्तः जिनेन्द्रबुद्धिश्च -बहालगढ, सोनिपत, हरियाणा 9. परमलघुमञ्जूषा - वंशीधरीव्याख्या -नागोजिदीक्षितः - चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.) 10. वाचस्पत्यम् - तारानाथ-वाचस्पतिः - चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी (उ.प्र.)		
Suggested equivalent online courses:		
भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Part D-Assessment and Evaluation)		
अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100		

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks
विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) Very Short Questions अनुभाग ब - अघुत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येक अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येक योगः 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
सिद्धान्तज्योतिषम्

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : सिद्धान्तज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SJYO 3D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	होराशास्त्रम् DSE 3 Group B Paper I	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. होराशास्त्रस्य अध्ययनं सम्पादयिष्यति। 2. होराशास्त्रदृष्ट्या राशिग्रहनक्षत्राणां स्वरूपबोधो भविष्यति। 3. फलादेशविधेः सम्यक् ज्ञानं कर्तुं प्रभविष्यति। 4. जन्मकुण्डलीनां समुचितविश्लेषणं कर्तुं समर्थः भविष्यति। 5. व्यावहारिकसमाजोपयोगि विषयाणां प्रयोगेण आजीविकोपार्जनं कर्तुं शक्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3 सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) L-T-P:			

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

एककः (Unit)	शीर्षकः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	बृहज्जातकम् (1-6 अध्यायाः) - - राशिप्रभेदाध्याये कालपुरुषस्याङ्गविभागः, राशीनां वर्णः, पुंस्त्रीसंज्ञाज्ञानम्, दिशाज्ञानम्, अधिपतयः, षड्वर्गम्, द्विपदादिसंज्ञाज्ञानम्, राशिबलम्, भावानां सञ्ज्ञाः, उदयप्रकारः, ग्रहाणामुच्चनीचादिराशयः । - ग्रहयोनिप्रभेदाध्याये आत्मादिविभागाः, शुभाशुभत्वम्, वर्णविचारः, ग्रहबलम्, मैत्रीविचारः, ग्रहाणां स्वरूपम्, प्रयोजनम् । - वियोनिजन्माध्याये चतुष्पदानामङ्गविभागः, वियोनिवर्णज्ञानम् - निषेकाध्याये गर्भकारक-नाशकयोगाः, प्रतिमासे गर्भस्वरूपम्, यमलजात्यादियोगाः । - जन्मविधिर्नामाध्याये ग्रहाणां सत्त्वादिगुणानि, सूतिकागृहस्वरूपादिज्ञानम् । - अरिष्टाध्याये विविधारिष्टयोगाः ।	15
2	बृहज्जातकम् (7-12 अध्यायाः) - - आयुर्दायाध्याये आयुर्दायनियमाः। - दशान्तर्दशाध्याये दशाप्रमाणम्, दशाफलम् अन्तर्दशासाधनम् । - अष्टकवर्गाध्याये अष्टकवर्गः फलनिरूपणश्च । - कर्माजीवाध्याये वृत्तिकथनम्, धनागमहेतवः । - राजयोगाध्याये विविधराजयोगाः। - नाभसयोगाध्याये आश्रय-दल-आकृति-सङ्ख्याभेदेन रज्ज्वादिद्वात्रिंशत् योगाः।	15
3	बृहज्जातकम् (13-20 अध्यायाः) - - चन्द्रयोगाध्याये अनफा-सुनफादियोगाः - द्विग्रहयोगाध्यायः, - प्रब्रज्यायोगाध्यायः, - ऋक्षशीलाध्याये जातकस्य नक्षत्रफलम् - चन्द्रराशिशीलाध्यायः राशिशीलाध्यायः दृष्टिफलाध्यायश्च भावाध्यायः ।	15
4	बृहज्जातकम् (21 अध्यायतः समाप्तिपर्यन्तम्) - - प्रकीर्णकाध्याये कारकफलम् - अनिष्टाध्याये अङ्गहीनादिकुयोगाः - स्त्रीजातकाध्याये ब्रह्मवादिन्यादियोगाः - नैर्याणिकाध्याये मृत्युकारकज्ञानम्, मोक्षयोगाः - नष्टजातकाध्याये अज्ञातजन्मनां नक्षत्रादि-आनयनम्	15

	• द्रेष्काणाध्याये द्रेष्काणफलम् • उपसंहाराध्यायः - ग्रन्थपरिचयः, कर्तुः स्ववंशपरिचयः	
5	लघुपाराशरी (सम्पूर्णम्) - • विंशोत्तरीदशापद्धतेः स्वीकरणम्, भावेशानां शुभाशुभकारकत्वम्, केन्द्राधिपत्यदोषः, कारक-मारकविचारः, दशाफले नियमाः, राजयोगाः	15
6	होराशास्त्रस्य व्यावहारिकमध्ययनम् - • बराहमिहिरपराशरयोः परिचयः, लग्नकुण्डलीविवेचनम्, राजयोगादिविचारः	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : मुहूर्त, भद्रा, सङ्क्रान्ति, संस्कार मुहूर्त, विवाहलग्न, अष्टकूट

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि
(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

1. बृहज्जातक, बराहमिहिर, केदारदत्त जोशी, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2009 ।
2. लघुजातकम्, बराहमिहिर, सम्पा. डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी- चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी, 2008
3. जातकपारिजात-, वैद्यनाथ टीका. गोपेशकुमार ओझा- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 1999
4. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2004
5. सारावली- कल्याण वर्मा- टीका. मुरलीधर चतुर्वेदी- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2003
6. जन्मपत्री रचना विज्ञान, मनमोहन उपाध्याय, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020
7. बृहत्पराशरहोराशास्त्रम्- सुरेशचन्द्र मिश्र- रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2005
8. भारतीय कुण्डली विज्ञान- मीठालाल ओझा- देवर्षि प्रकाशन, वाराणसी, 2004
9. ज्योतिष सर्वस्व- डॉ. सुरेशचन्द्र मिश्र, रंजन पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2004
10. योगचिन्तामणि एवं व्यवहार ज्योतिष- डॉ. राजेश्वरशास्त्री मुसलगाँवकर, पं राजशेखरशास्त्री मुसलगाँवकर- चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2011

Suggestive digital platforms/ web links-

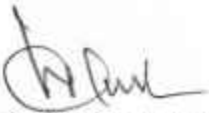
Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वागव्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100
सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks
विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधि:/ वाग्व्यवहारविधि: (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ – बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येक प्रश्नात् १ अंक अनुभाग स – दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येक प्रश्नात् ३ अंक योग: 70	70
Any remarks/ suggestions:		

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department,
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
सिद्धान्तज्योतिषम्

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : सिद्धान्तज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SJYO	4D
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	प्रारम्भिकवास्तुशास्त्रम् DSE 4 Group B Paper II	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपेक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. प्रारम्भिकवास्तुशास्त्रस्य परिचयं प्राप्स्यति। 2. वास्तुशास्त्रस्य मूलभूतसिद्धान्तानां बोधो भविष्यति। 3. वास्तुशास्त्रीयविषयाणां परिज्ञाने समर्थः भविष्यति। 4. आवासीयभूखण्डानां अन्यविधवास्तुविषयानां च परिचयं प्राप्स्यति। 5. निर्माणप्रक्रियायाः शास्त्रोक्ताध्ययनेन वास्तुविद् रूपेण स्ववृत्तिं सम्पादयिष्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः

Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशः)

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

L-T-P:

एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	वास्तुशास्त्रस्यैतिहासिकपरिचयः - - वास्तुशास्त्रस्योद्भवः विकासश्च, - वैदिक-रामायण-महाभारत-पौराणिकवास्तुसन्दर्भाः - वास्तुशब्दस्य व्युत्पत्तिः, वास्तुपुरुषस्योत्पत्तिः	15
2	वास्तुशास्त्रस्य प्रवर्तकाः ग्रन्थाश्च - - विश्वकर्मा-मय-भोजराज- सूत्रधारमण्डनादयः प्रवर्तकाः - अपराजितपृच्छा-समराङ्गणसूत्रधार-विश्वकर्मप्रकाश-मयमतम्- विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम् ।	15
3	भूविचारः - - भूपरीक्षणम् (परीक्षणविधि, शयनादिविचारः) - भूप्लवविचारः (अष्टविधवीथयः, वर्णादिविचारः) - ब्राह्मणादिवर्णानुसारं भूविचारः - प्रशस्ताप्रशस्तभूमिविचारः	15
4	भूखण्डविचारः - - भेदाः - वेद्यादिविचारश्च, खातविधानम्, - अहिबल-वृषवास्तु-नराकृतिचक्राश्च, शिलान्यासविधिः, - राहुमुखविचारश्च	15
5	वास्तुदोषः दोषोपचारश्च - द्वारस्थापनदोषः, वेद्यदोषः, मार्गवेद्यदोषः, दिग्-द्रव्य- जीर्णदोषाः, गृहप्रवेशसम्बन्धीदोषाश्च	15
6	वास्तुशास्त्रस्य व्यावहारिकमध्ययनम् - भूपरीक्षणम्- दिक्साधनम्-शिलान्यासश्च	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : मुहूर्त, भद्रा, सङ्क्रान्ति, संस्कार मुहूर्त, विवाहलग्न, अष्टकूट

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

1. विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम्, श्रीकृष्ण जुगनू, परिमल पब्लिकेशंस, दिल्ली, 2010
2. मनुष्यालयचन्द्रिका- श्रीकृष्णजुगनू, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी, 2006
3. मयमतम्, श्रीकृष्णजुगनू, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2013
4. बृहद्वास्तुमाला, पं रामनिहोरद्विवेदी- चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2012
5. समराङ्गण सूत्रधार, भोजराजकृत, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2011 टीका. श्रीकृष्ण जुगनू & भंवर शर्मा
6. वास्तुसार, डॉ. देवीप्रसाद त्रिपाठी, परिक्रमा प्रकाशन, नवदेहली, 2006
7. वास्तुशास्त्र परिचय, मनमोहन उपाध्याय, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020
8. वास्तु विन्यास विधान, मनमोहन उपाध्याय, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020
9. कलानिधि, सूत्रधार गोविन्द, सम्पा. श्रीकृष्ण जुगनू, परिमल पब्लिकेशंस, दिल्ली, 2006
10. मयमतम्, शैलजा पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2013
11. विश्वकर्मप्रकाश, अभय कात्यायन, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2019
12. भारतीयवास्तुशास्त्र का इतिहास- डॉ. विद्याधर- ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, 2010
13. अपराजितपृच्छा, श्रीकृष्ण जुगनू/प्रो. भंवर शर्मा- परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 2011

भारतीयवास्तुकला का इतिहास, कृष्णदत्त वाजपेयी, हिन्दी समिति, हिन्दी भवन, लखनऊ, 1972

Suggestive digital platforms/ web links-

Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधि:, वाग्व्यवहारविधि:, वस्तुनिष्ठप्रश्न:, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधि:/ वाग्व्यवहारविधि: (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section	अनुभाग अ – लघूत्तरीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions	70

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	प्रत्येकं १० अंकाः अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं १० अंकाः योग: - 70	
Any remarks/ suggestions:		

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
सिद्धान्तज्योतिषम्

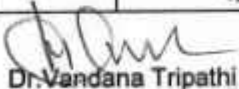
भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : सिद्धान्तज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SJYO 1D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	सूर्यसिद्धान्तः DSE 1 Course (Group A Paper I)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. सूर्यसिद्धान्तस्य खगोलीय विधानानां विशिष्टज्ञानं सम्पादयिष्यति। 2. विविधकालमानानामध्ययनेन तेषां व्यवहारोपयोगित्वं ज्ञास्यति। 3. ज्योतिषशास्त्रस्य गणितपद्धतेः ज्ञानं प्राप्य ग्रहगतीनां पातमन्दोच्चानाम् औचित्यं ज्ञातुं प्रभविष्यति। 4. ग्रहणगणितं ज्ञातुं प्रभविष्यति। 5. नवविधकालमानव्यवहारं ग्रहकक्षादीनां साधनं च कर्तुं शक्यति। 6. व्यावहारिकज्योतिषविषयाणां परिज्ञानेन आजीविकोपार्जनमपि कर्तुं शक्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु: Part B- Content of the Course		
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3 सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) L-T-P:		
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	सूर्यसिद्धान्तः(मध्यमाधिकारतः स्पष्टाधिकारपर्यन्तम्) - - मध्यमाधिकारे कालपरिभाषा (चान्द्र-सौर-देवासुर-महायुग-मन्वन्तर-कल्प मानानि), ब्रह्मायुः, कल्पगतकालः, सृष्टिकालः, ग्रहाणां गतित्वम्, भगणः, भध्रमः, युगसावनाः, चान्द्राः, अधिमासाः, अवमाः, युग-कल्पदिनानि, अहर्गणः, मासवर्षेशी, मध्यमग्रहः, गौरववर्षम् (संवत्सराः), भूव्यास-परिधि, स्पष्टपरिधिः - देशान्तरम्, रेखादेश-स्वदेशाः, वारप्रवृत्तिः, इष्टग्रहः, परमशरांशाः। - स्पष्टाधिकारे मध्यमस्पष्टग्रहः, गत्यन्तरे हेतुः, उच्चापकर्षणम्, पातापकर्षणम्, बुधशुक्रयोर्विशेषः, अष्टधागतिः, वक्रगतिः, ज्यासाधनम्, इष्टक्रान्तिः, परमक्रान्तिः, केन्द्रम्, भुजकोटिज्ये, इष्टज्या, चापः, मन्दपरिधिः, शीघ्रपरिधिः, मन्दफलम्, शीघ्रकर्णः, शीघ्रफलम्, भुजान्तरम्, मन्दस्पष्टगतिः, शीघ्रगतिः, वक्रगतौ हेतुः, शरः, द्युज्याचरज्ये, चरसंस्कारः दिनरात्रिमानश्च, तिथि-भ-योगसाधनम्, करणानि।	15
2	सूर्यसिद्धान्तः(त्रिप्रश्नाधिकारतः चन्द्रग्रहणाधिकारपर्यन्तम्) - - त्रिप्रश्नाधिकारे स्फुटदिग्ज्ञानम्, इष्टच्छायाग्रज्ञानं, कर्णवृत्ताग्रा, छाया-कर्णानयनं, अयनांशसाधनं, अयनांशसंस्कारः, पलभा, अक्षक्षेत्राणि, लम्बांशाः, अक्षांशाः, मध्यच्छायातः लम्बाक्षांशपलभाज्ञानम्, मध्यच्छायातः रविसाधनं, अग्राकर्णाग्रे, मध्यभुजः, सममण्डलेऽर्के छायाज्ञानम्, कोणशङ्कुः, दृग्ज्या छायाकर्णौ, छायातः नतकालः, भाध्रममार्गज्ञानम्, निरक्षोदयसाधनं, निरक्षोदय-स्वोदयाः, लग्नसाधनम्, सूक्ष्मलग्नम्, दशमलग्नम्, लग्नार्काभ्यामिष्टकालः। - चन्द्रग्रहणाधिकारे सूर्येन्दोर्विम्बव्यासौ चन्द्रकक्षायां रविब्यासश्च, भूभासाधनम्, भूभाभासाधनम्, ग्रहणस्थितिः, ग्रहणकालः तत्र रवीन्दोः साधनं च, ग्रहणे ग्राह्यग्राहकौ, ग्रासानयनम्, स्थित्यर्ध - मर्दार्धे, सपर्शादिकालः, इष्टग्रासः, बलनसाधनं, शरादेरङ्गुलीकरणम्।	15
3	सूर्यसिद्धान्तः (सूर्यग्रहणाधिकारतः ग्रहयुत्यधिकारपर्यन्तम्) - सूर्यग्रहणाधिकारे लम्बननत्योरसम्भवप्रदेशः, लम्बननती, दृक्क्षेप-दृग्गती, लम्बनसाधनम्, सकृल्लम्बनानयनम्, नतिः, स्फुटशरः, नत्याः प्रयोजनम्।	15

 Dr. Vandana Tripathi

Professor, Sanskrit Department,
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

	• छेद्यकाधिकारे छेद्यकप्रयोजनम्, वलनपरिलेखः, वलनदानम्, शरदानम्, ग्राह्यवृत्ते स्पर्शमोक्षौ, परिलेखक्षेत्रम्, मध्यग्रहणपरिलेखः, ग्रहणावस्थाः, ग्रहणवर्णः । • ग्रहयुत्यधिकारे युद्धसमागमास्तमनभेदाः, युतेर्गतैष्यज्ञानम्, दृक्कर्मोपकरणम्, आक्षम्-आयनं दृक्कर्म, ताराग्रहाणां बिम्बानि, ग्रहयुतिदर्शनप्रकारः, युद्धसमागमादिलक्षणम्, जितजयिनोर्लक्षणम्, युतिसाधनप्रयोजनम् ।	
4	सूर्यसिद्धान्तः (भग्रहयुत्यधिकारतः पाताधिकारपर्यन्तम्) - • भग्रहयुत्यधिकारे नक्षत्राणां ध्रुवाः, भोगाः, शराः, अगस्त्य-लुब्धक-हुतयुग्-ब्रह्महृदयादीनां ध्रुवशराः, रोहिणीशकटभेदः, ग्रहनक्षत्रयोर्युतिसाधनम्, योगतारा, प्रजापत्यपांवत्सी। • उदयास्ताधिकारे दिग्ज्ञानम्, कालाशाः, गतैष्यम्, सदोदितनक्षत्राणि । • चन्द्रशृङ्गोन्नत्यधिकारे दृश्यादृश्यत्वम्, उदयास्तकालः, भुजकोटिकर्णाः, शक्लाङ्गुलानि, शृङ्गोन्नति परिलेखः, कृष्णभागानयनम्। • पाताधिकारे वैधृतव्यतीपातयोर्लक्षणम्, पातस्याशुभत्वम्, अर्थः, स्वरूपम्, गतैष्यम्, चन्द्रगोलसन्धिः, गतगम्यकालः, पातकालफलम्, भसन्धिः, गण्डान्तश्च।	15
5	सूर्यसिद्धान्तः(भूगोलाध्यायतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्) - • प्रश्नोपक्रमः, विविधप्रश्नाः, सृष्टिक्रमः, भूपातालमेरुसमुद्रादीनां स्थितयः, देवनगर्यः, ध्रुवतारा, रविदर्शनम्, देवासुराहोरात्रव्यवस्थाः, भुवः समत्वदर्शने हेतुः, भचक्रघ्नमणव्यवस्था, दिनमानव्यवस्था, षष्टिदण्डदिनमानम्, अहोरात्रम्, द्विमास-मासचतुष्टय-षाण्मासाहोरात्राणि, सदोदितरविदर्शनम्, सुरासुरपितृरविदर्शनम्, दिनाव्दमासहोरेकथनम्, भकक्षा, खकक्षा, ग्रहकक्षाः । • ज्यौतिषोपनिषदध्याये गोलरचना, आधारवृत्तानि, अहोरात्र-क्रान्तिवृत्तम्, अन्यवृत्तानि, गोलस्य स्वयं बहत्त्वम्, गुप्तवस्तुः, शङ्कवादियन्त्राणि, जल-नरयन्त्रम् । मानाध्याये नवविधकालमानानि, व्यवहारमानानि, षडशीतिमुखानि, अयनसङ्क्रान्तिः, चान्द्रमानम्, पितृमानम्, नाक्षत्र-गुरु-सावन-दिव्य-प्राजापत्य मानम् ।	15
6	सूर्यसिद्धान्तस्य व्यावहारिकमध्ययनम् - सूर्यसिद्धान्तस्य विविधकालमानानां व्यावहारिकं परिज्ञानम्, खगोलीयविधीनां प्रायोगिकपरीक्षणम्, अहर्गणज्ञानम्, ज्यादीनां प्रयोगः ग्रहणगणितपरिज्ञानम् ।	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : गोल, उत्तरायण, भाव, दशा, ग्रहशान्ति		
भाग-स, अनुसंशिताध्ययनसंसाधनानि		
(Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		

Suggested Readings: (सन्दर्भ ग्रन्थाः) -

1. सूर्यसिद्धान्तः, कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बासंस्कृतभवनम्, वाराणसी, 2006 ।
2. सूर्यसिद्धान्तः, रामचन्द्र पाण्डेय, चौखम्बासुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2006 ।
3. लीलावती (भास्कराचार्य), पं.सीतारामज्ञा, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी, (उत्तरप्रदेशः)।
4. Lilavati Of Bhaskaraharya - A Treatise Mathematics of Vedic Tradition, Krishnaji Shankara Patwardhan, Pulished by Motilal Banarasidas.
5. रेखागणितम् 1-4 अध्यायाः, डॉ. नागेन्द्रपाण्डेयः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम्, वाराणसी, (उत्तरप्रदेशः) ।
6. बीजगणितम् (भास्कराचार्य), अच्युतानन्दज्ञा, चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम्, वाराणसी, (उत्तरप्रदेशः)।
7. सरलत्रिकोणमितिः (बलदेवमिश्रः), डॉ. कमलाकान्तपाण्डेयः, शारदासंस्कृतसंस्थानम्, वाराणसी ।
8. Plane Trigonometry by Baldev Mishra, Published by Master Khelari Lal & Sons, Sanskrit Book Depot, Kachauri Gali, Benares City.
9. गोल परिभाषा, सीताराम ज्ञा(डॉ. कमलाकान्त पाण्डेय), शारदा प्रकाशन वाराणसी, (उत्तरप्रदेशः)।
10. भारतीय ज्योतिष, शंकरबालकृष्ण दीक्षित, उत्तरप्रदेश हिन्दी संस्थान, लखनऊ, 2002
11. भारतीय ज्योतिष, नेमिचन्द्र शास्त्री, भारतीय ज्ञानपीठ, दिल्ली, 2008
12. भारतीय कुण्डली विज्ञान, मीठालाल ओझा, देवर्षि प्रकाशन, वाराणसी, 2004
13. ब्रह्माण्ड और ज्योतिष रहस्य, नन्दलाल दशोरा, रणधीर प्रकाशन, हरिद्वार, 1994
14. ब्रह्माण्ड और सौर परिवार, डॉ. देवी प्रसाद त्रिपाठी, परिक्रमा प्रकाशन, शाहदरा, दिल्ली 2006

Suggested equivalent online courses:

**भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः
(Part D-Assessment and Evaluation)**

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

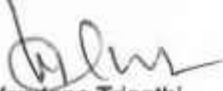
सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/ साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - अल्पविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकः : 10	70

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

	अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येक : ३० योग : ७०	
Any remarks/ suggestions:		

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
सिद्धान्तज्योतिषम्

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधि: Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
--	------------------------------------	-----------------------------------	----------------------------

विषयः (Subject) : सिद्धान्तज्योतिषम्

1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SJYO 2 D
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	करणगणितम् कुण्डलीगणितञ्च DSE 2 Course Group A Paper II
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. ग्रहलाघवोक्तग्रहस्पष्टीकरणस्य ज्ञानं सम्पादयिष्यति। 2. ग्रहगणितसाधने दक्षो भविष्यति। 3. पञ्चाङ्गनिर्माणोपयोगिगणितं ज्ञास्यति। 4. जन्मकुण्डलीनिर्माणं कर्तुं शक्यति। जन्मकुण्डलीनां विश्लेषणस्य अवबोधो भविष्यति।
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	06
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70 Min. Passing Marks: 35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः

Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः)

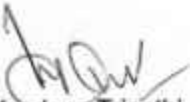
Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

L-T-P:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

एकक: (Unit)	शीर्षिका: (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	ग्रहलाघवे मध्यमाधिकारः - • अहर्गणसाधनम्, क्षेपकाः, ध्रुवाः, अहर्गणोत्पन्नमध्यमग्रहः, ग्रहसाधनम्।	15
2	ग्रहलाघवे रविचन्द्रस्पष्टाधिकारः - • भुजकोटीनां साधनम्, मन्दकेन्द्रं मन्दफलसाधनम्, गतिः, पलभाचरखण्डानि, अयनांशाः, तिथिनक्षत्रयोगकरणादीनां साधनम्।	15
3	ग्रहलाघवे पञ्चतारास्पष्टीकरणाधिकारः - • शीघ्राङ्काः, शीघ्रकेन्द्रम्, मन्दकेन्द्रम्, मन्दफलम्, शीघ्रफलम्, धनर्णसंस्कारः, मन्दस्पष्टगतिः, गतिफलम्, अनुलोमगतिः, केन्द्रांशाः, उदयास्तादिकम्।	15
4	कुण्डलीगणिते पञ्चाङ्गसाधनतः ग्रहस्पष्टीकरणपर्यन्तम्	15
5	कुण्डलीगणिते लग्नादिसाधनम्, षड्वर्गविचारः, दशासाधनञ्च	15
6	ग्रहलाघवकुण्डलीगणितयोः व्यावहारिकमध्ययनम्	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : मुहूर्त, भद्रा, सङ्क्रान्ति, संस्कार मुहूर्त, विवाहलग्न, अष्टकूट		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
1. ग्रहलाघवम्, केदारदत्तजोशी, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2002। 2. सूर्यसिद्धान्तः, कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बासंस्कृतभवनम्, वाराणसी, 2006। 3. भारतीय ज्योतिष, शंकरबालकृष्ण दीक्षित, उत्तरप्रदेश हिन्दी संस्थान, लखनऊ, 2002 4. भारतीय ज्योतिष, नेमिचन्द्र शास्त्री, भारतीय ज्ञानपीठ, दिल्ली, 2008 5. भारतीय कुण्डली विज्ञान, मीठालाल ओझा, देवर्षि प्रकाशन, वाराणसी, 2004 6. ब्रह्माण्ड और ज्योतिष रहस्य, नन्दलाल दशोरा, रणधीर प्रकाशन, हरिद्वार, 1994 7. ब्रह्माण्ड और सौर परिवार, डॉ. देवी प्रसाद त्रिपाठी, परिक्रमा प्रकाशन, शाहदरा, दिल्ली 2006 8. जन्मपत्री रचना विज्ञान, मनमोहन उपाध्याय, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020 9. बृहत्पराशरहोराशास्त्रम्, सुरेशचन्द्र मिश्र, रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2005		
Suggestive digital platforms/ web links-		
Suggested equivalent online courses:		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधि:, वाग्व्यवहारविधि:, वस्तुनिष्ठप्रश्न:, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति

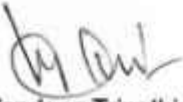
पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्कः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्कः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधि:/ वाग्व्यवहारविधि: (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकं प्रश्नार्थकः 1 अङ्कः अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं प्रश्नार्थकः 3 अङ्कः योगः 70	70

Any remarks/ suggestions:

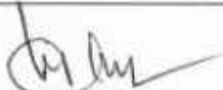

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
फलितज्योतिषम्

भाग-अ, परिचयः Part A Introduction			
कार्यक्रमः : उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : फलितज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-FJYO 1D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	भावफलविवेचनम् DSE 1 Course Group A Paper I	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	- छात्राः ज्योतिषशास्त्रस्य फलादेशपद्धतेः ज्ञानं प्राप्य जन्मकुण्डलीनां समुचितविक्षेपणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति। - जन्मकुण्डल्यावलोकनेन अरिष्टयोगानां लक्षणानि तेषां निवारणं च करिष्यन्ति। - राजयोगानां लक्षणानि तेषां फलमवबोधय समाजे शास्त्रनिर्वचनानां उपस्थापयितुं समर्थाः भविष्यन्ति। - ग्रहाणां विविधविधावस्थाभेदाध्ययनात् फलादेशः गुरुतां याति। व्यावहारिकसमाजोपयोगीश्च विषयानां प्रयोगेण छात्राः आजीविकोपार्जनमपि कर्तुं शक्यन्ते। येन छात्राः स्वावलम्बिनः भविष्यन्ति। - सामुद्रिकलक्षणस्य सामान्यपरिचयस्य बोधनम् भवति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु: Part B- Content of the Course		
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3 सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) L-T-P:		
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यान संख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	भावकुतूहलम् (1 - 3 अध्यायपर्यन्तम्) द्वादशभावसञ्ज्ञा, षड्वर्गविचारः, विविधाङ्गेषु चिह्नफलम्, बालारिष्टयोगाः	15
2	भावकुतूहलम् (4 - 6 अध्यायपर्यन्तम्) पित्र्याद्यरिष्टविचारः, अरिष्टभङ्गः, सन्ततिविचारः, अनपत्यायोगाः, कारणम्, अनपत्यतानिवारणोपायाः	15
3	भावकुतूहलम् (7- 9 अध्यायपर्यन्तम्) शत्रुहन्तादिविविधराजयोगाः, राजभङ्गयोगाः, केमद्रुमयोगः, केमद्रुमफलं भङ्गश्च, सामुद्रिकविचारः, स्त्रीजातके वैधव्ययोगाः, स्त्रीणां राजयोगाः, सप्तमभावस्थग्रहफलम्, वैधव्ययोगपरिहारः	15
4	भावकुतूहलम् (11 -13 अध्यायपर्यन्तम्) ग्रहाणां शयनादि-दीप्तादि-लज्जिताद्यवस्थाः फलञ्च	15
5	भावकुतूहलम् (14 अध्यायतः समाप्तिपर्यन्तम्) मारकविचारः, दारिद्र्यविचारः, भावविचारः, दशाफलम्, गर्वितादिग्रहदशाफलम्	15
6	सामुद्रिकचिह्न-राजयोगादीनां प्रायोगिकाध्ययनम्, ग्रहाणाम् अवस्था-दशाफलस्य व्यावहारिक-समीक्षणम्	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : भाव, राजयोग, ग्रह अवस्था, दशा		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-		
1. भावकुतूहलम्- जीवनाथ व्या. - डॉ. हरिशङ्करपाठक, चौखम्बा		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

2. सुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी, 2013
3. भावप्रकाश- पुष्पलाल झा- चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2011
4. लघुजातकम्- वराहमिहिर, सम्पा. डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी- चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी, 2008
5. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. गोपेशकुमार ओझा- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 1999
6. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2004
7. सारावली- कल्याण वर्मा- टीका. मुरलीधर चतुर्वेदी- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2003
8. बृहज्जातक-वराहमिहिर, सम्पा. अमितकुमार शुक्ल- श्री ठाकुरप्रसाद पुस्तक भण्डार, वाराणसी, 2009
9. जन्मपत्रीरचना विज्ञान, डॉ. शुभम् शर्मा, डॉ. विनोदकुमार पाण्डेय, डॉ. विजयकुमार, डॉ. मनीष शर्मा, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020
10. बृहत्पराशरहोराशास्त्रम्- सुरेशचन्द्र मिश्र- रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2005
11. भारतीय कुण्डली विज्ञान- मीठालाल ओझा- देवर्षि प्रकाशन, वाराणसी, 2004
12. ज्योतिष सर्वस्व- डॉ. सुरेशचन्द्र मिश्र, रंजन पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2004
13. योगचिन्तामणि एवं व्यवहार ज्योतिष- डॉ. राजेश्वरशास्त्री मुसलगाँवकर, पं. राजशेखरशास्त्री मुसलगाँवकर- चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2011
14. बृहत्संहिता- वराहमिहिर- टीका अच्युतानन्द झा- चौखम्बा विद्याभवन प्रकाशन, वाराणसी, 2005
15. सामुद्रिकशास्त्र- राधाकृष्ण मिश्र- खेमराज श्रीकृष्णदास प्रकाशन, बम्बई, 2010

Suggestive digital platforms/ web links-

Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
---	--	----

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकं अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं योग:- 70	70
Any remarks/ suggestions:		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
फलितज्योतिषम्

भाग-अ, परिचयः Part A Introduction			
कार्यक्रमः : उपाधि: Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : फलितज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-FJYO 2D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	जैमिनीसूत्रं जातकशास्त्रञ्च DSE- 2 Course Group A Paper II	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. जैमिनीसूत्रस्य अध्ययनेन छात्रः चरकारकविचारः राशिग्रहदृष्टिविचारः, कारकांशकुण्डली निर्माणस्य नियमान् जानन्ति। 2. जैमिनीसूत्रे आत्मादिकारकस्य ज्ञानं कृत्वा जन्मकुण्डल्यां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भवन्ति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशः) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3			

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

सम्पूर्णव्याख्यानकाल:- नवतिहोरात्मकः (90 hours)		
L-T-P:		
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	जैमिनीसूत्रे प्रथमाध्यायः जैमिनी अङ्कसङ्केतज्ञानम् (कटपयादयः), अर्गलाविचारः, आत्मादिकारकाः, अर्गलाबाधकग्रहविचारः, आत्मकारकस्य वैशिष्ट्यम्, कारकांश कुण्डली निर्माणम्, नित्यकारकाः ग्रहाः, चरदशाक्रमः, षड्वर्गविचारः, आत्मादिकारकनवांशस्य वैशिष्ट्यम्, कैवल्यदियोगः, गुलिकेष्टसाधनम्, गुलिकलग्नसाधनम्, कारकांशाद् दशम-चतुर्थभावस्य फलम्, कर्षकयोगः, आत्मकारकांशाद् द्वादशभावफलम्, श्रीमदादियोगाः, बन्धनयोगः, नेत्रहानियोगः, राजचिन्हयोगाः, उपपदनिरूपणम्, विविधस्त्रीरोगयोगाः, दंष्ट्रादियोगाः, परजातयोगाः, स्वकुलप्रधानयोगः	15
2	जैमिनीसूत्रे द्वितीयाध्यायः स्पष्टायुःसाधनविधिः, दीर्घायु-मध्यमायु-अल्पायुयोगाः, निधनकालनिर्णयः, महेश्वरग्रहनिर्णयः, ब्रह्मग्रहनिरूपणम्, मारकग्रहनिरूपणम्, मारकदशायां निधनयोगः, निधनस्थितिज्ञानम्, नवांशदशाविचारः, चरदशाक्रमः, केतोः शुभत्वम्, द्वितीयभावबलस्य प्रयोजनम्, केन्द्रदशाज्ञानम्, मण्डूकदशाविचारः, दृग्दशाविचारः, राशीनां गणनाक्रमः, सूक्ष्मदशाविचारः	15
3	जातकालङ्कारे प्रथमद्वितीयाध्यायौ भावानां सञ्ज्ञा, ग्रहमैत्री, भावफलम्, सन्ततिविचारः, व्रणविचारः, चिन्तायोगाः	15
4	जातकालङ्कारे तृतीयचतुर्थाध्यायौ अनिष्टयोगाः, बुद्धिविचारः, रोगविचाराः, विषकन्यायोगः, विषकन्यायोगभङ्गः	15
5	जातकालङ्कारे पञ्चमषष्ठसप्तमाध्यायाः आयुविचारः, वैपरीत्यभावफलम्, ग्रन्थकर्तुः वंशपरिचयः	15
6	कटपयादिकूटोद्धारः, चिन्तादियोगानां व्यावहारिकं समीक्षणम्	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : कटपय, आत्मकारक, दशा, योग, सन्ततिविचार		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

1. जैमिनीसूत्रम् - सुरेशचन्द्र मिश्र- रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2005
2. जातकालङ्कारः - गणेशकवि- सम्पा. कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2002
3. लघुजातकम्- वराहमिहिर, सम्पा. डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी- चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी, 2008
4. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. गोपेशकुमार ओझा- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 1999
5. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2004
6. सारावली- कल्याण वर्मा- टीका. मुरलीधर चतुर्वेदी- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2003
7. बृहज्जातक-वराहमिहिर, सम्पा. अमितकुमार शुक्ल- श्री ठाकुरप्रसाद पुस्तक भण्डार, वाराणसी, 2009
8. जन्मपत्रीरचना विज्ञान, डॉ. शुभम् शर्मा, डॉ. विनोदकुमार पाण्डेय, डॉ. विजयकुमार, डॉ. मनीष शर्मा, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020
9. बृहत्पराशरहोराशास्त्रम्- सुरेशचन्द्र मिश्र- रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2005
10. भारतीय कुण्डली विज्ञान- मीठालाल ओझा- देवर्षि प्रकाशन, वाराणसी, 2004
11. ज्योतिष सर्वस्व- डॉ. सुरेशचन्द्र मिश्र, रंजन पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2004
12. योगचिन्तामणि एवं व्यवहार ज्योतिष- डॉ. राजेश्वरशास्त्री मुसलगाँवकर, पं. राजशेखरशास्त्री मुसलगाँवकर- चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2011

Suggestive digital platforms/ web links-

Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

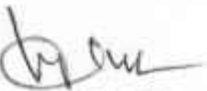
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions	70

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

University Exam Section समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग ब - लघुत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येक : - : अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येक : - : योग: 70	
Any remarks/ suggestions:		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
फलितज्योतिषम्

भाग-अ, परिचय: Part A Introduction			
कार्यक्रम : : उपाधि: Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषय: (Subject) : फलितज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-FJYO 3D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	होराशास्त्रम् DSE 3 Course Group B Paper I	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	- छात्राः ज्योतिषशास्त्रस्य प्रारम्भिकज्ञानं प्राप्य जन्मकुण्डलीनां समुचितविश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति। - जन्मकुण्डल्यावलोकनेन अरिष्टयोगानां लक्षणानि तेषां निवारणं च करिष्यन्ति। - राजयोगानां लक्षणानि तेषां फलमवबोधय समाजे शास्त्रनिर्वचनानां उपस्थापयितुं समर्थाः भविष्यन्ति। - पराशरपद्धतौ कारक-मारकादेः ज्ञानं विंशोत्तरीदशाफल विवेचनं च सम्यक्तया कर्तुं शक्यन्ते। - व्यावहारिकसमाजोपयोगीश्च विषयानां प्रयोगेण छात्राः आजीविकोपार्जनमपि कर्तुं शक्यन्ते। - येन छात्राः स्वावलम्बिनः भविष्यन्ति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3 सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) L-T-P:			
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)	
1	बृहज्जातकस्य 1-6 अध्यायाः राशिप्रभेदाध्यायः - ग्रन्थप्रयोजनम्, कालपुरुषस्याङ्गविभागः, राशीनां वर्णः, पुंस्त्रीसंज्ञाज्ञानम्, दिशाज्ञानम्, अधिपतयः, षड्वर्गम्, द्विपदादिसंज्ञाज्ञानम्, राशिवलम्, भावानां सञ्ज्ञाः, उदयप्रकारः, ग्रहाणामुच्चनीचादिराशयः ग्रहयोनिप्रभेदाध्यायः - ग्रहाणाम्-आत्मादिविभागाः, शुभाशुभत्वम्, ब्राह्मणादिवर्णविचारः, स्थानादिषड्विधं ग्रहबलम्, नैसर्गिक-तात्कालिक-पञ्चधात्रिविधात्मिका मैत्रीविचारः, सूर्यादिग्रहाणां स्वरूपम्, प्रयोजनम् वियोनिजन्माध्यायः - चतुष्पदानां अङ्गविभागः, वियोनिवर्णज्ञानम् निषेकाध्यायः - गर्भकारक-नाशकयोगाः, प्रतिमासे गर्भस्वरूपम्, यमलजात्यादियोगाः जन्मविधिर्नामाध्यायः - ग्रहाणां सत्त्वादिगुणानि, सूतिकागृहस्वरूपादिज्ञानम् अरिष्टाध्यायः - विविधारिष्टयोगाः	15	
2	बृहज्जातकस्य 7-12 अध्यायाः आयुर्दायाध्यायः - आयुर्दायनियमाः दशान्तर्दशाध्यायः - दशाप्रमाणम्, दशाफलम्, अन्तर्दशासाधनम्, अष्टकवर्गाध्यायः - अष्टकवर्गः फलनिरूपणञ्च कर्माजीवाध्यायः - वृत्तिकथनम्, धनागमहेतवः	15	

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

	राजयोगाध्यायः - विविधराजयोगाः नाभसयोगाध्यायः- आश्रय-दलयोग-आकृति-सङ्ख्याभेदेनरज्ज्वादि द्वात्रिंशत्- योगाः	
3	बृहज्जातकस्य 13-20 अध्यायाः चन्द्रयोगाध्यायः - अनफा-सुनफादियोगाः द्विग्रहयोगाध्यायः, प्रव्रज्यायोगाध्यायः ऋक्षशीलाध्यायः - जातकस्य नक्षत्रफलम् चन्द्रराशिशीलाध्यायः राशिशीलाध्यायः दृष्टिफलाध्यायश्च - ग्रहाणां राशिफलम्, भावाध्यायः - लग्नादिभावेषु ग्रहाणां फलम्	15
4	बृहज्जातकस्य 21 अध्यायतः समाप्तिपर्यन्तम् प्रकीर्णकाध्यायः - कारकफलम् अनिष्टाध्यायः - अङ्गहीनादिकुयोगाः स्त्रीजातकाध्यायः - ब्रह्मवादिन्यादियोगाः नैर्याणिकाध्यायः - मृत्युकारकज्ञानम्, मोक्षयोगाः नष्टजातकाध्यायः - अज्ञातजन्मनां नक्षत्रादि-आनयनम् द्रेष्काणाध्यायः - द्रेष्काणफलम् उपसंहाराध्यायः - ग्रन्थपरिचयः, कर्तुः स्ववंशपरिचयः	15
5	लघुपाराशरी (सम्पूर्णम्) विंशोत्तरीदशापद्धतेः स्वीकरणम्, भावेशानां शुभाशुभकारकत्वम्, केन्द्राधिपत्यदोषः, कारक-मारकविचारः, दशाफले नियमाः, राजयोगाः	15
6	फलित-प्रश्नशास्त्रयोः व्यावहारिकमध्ययनम् - बराहमिहिरपराशरयोः परिचयः, लग्नकुण्डलीविवेचनम् राजयोगादिविचारः	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : ग्रह, राशि, भाव, राजयोग, नाभस योग, पराशरीर

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि
(Part C-Learning Resources)

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

1. बृहज्जातक- बराहमिहिर, व्या. अमित कुमार शुक्ल- श्री ठाकुरप्रसाद पुस्तक भण्डार, वाराणसी, 2009
2. लघुजातकम्- बराहमिहिर, सम्पा. डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी- चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी, 2008

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department,
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

3. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. गोपेशकुमार ओझा- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 1999
4. जातकपारिजात- वैद्यनाथ टीका. कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2004
5. सारावली- कल्याण वर्मा- टीका. मुरलीधर चतुर्वेदी- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2003
6. जन्मपत्रीरचना विज्ञान, डॉ. शुभम् शर्मा, डॉ. विनोदकुमार पाण्डेय, डॉ. विजयकुमार, डॉ. मनीष शर्मा, महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020
7. बृहत्पराशरहोराशास्त्रम्- सुरेशचन्द्र मिश्र- रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2005
8. भारतीय कुण्डली विज्ञान- मीठालाल ओझा- देवर्षि प्रकाशन, वाराणसी, 2004
9. ज्योतिष सर्वस्व- डॉ. सुरेशचन्द्र मिश्र, रंजन पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2004
10. योगचिन्तामणि एवं व्यवहार ज्योतिष- डॉ. राजेश्वरशास्त्री मुसलगाँवकर, पं. राजशेखरशास्त्री मुसलगाँवकर- चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2011
11. जातकालङ्कारः - गणेशकवि- सम्पा. कपिलेश्वर शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 2002

Suggestive digital platforms/ web links-

Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section	अनुभाग अ – बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकः :	70

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येक - 7 योग:- 70	
Any remarks/ suggestions:		

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बी.ए.) तृतीयवर्षम्
फलितज्योतिषम्

भाग-अ, परिचय: Part A Introduction			
कार्यक्रमः : उपाधि: Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : फलितज्योतिषम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-FJYO 4D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	वास्तुशास्त्रपरिचयः DSE 4 Course Group B Paper II	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि (Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. पाठ्यक्रमस्याध्यायनेन छात्राः वास्तोः मूलभूतसिद्धान्तान् ज्ञास्यन्ति। 2. छात्राः वास्तुशास्त्रस्य परिचयं प्राप्तुं समर्थाः भविष्यन्ति। अनेन निर्माणसम्बन्धी दोषान् परिमार्जनं करिष्यन्ति। 3. निर्माणप्रक्रियायाः शास्त्रोक्त अध्ययनं कृत्वा समाजोपयोगनः च भविष्यन्ति। 4. भू- भूखण्ड तथा च अन्यविधवास्तुविषयानां परिचयं प्राप्तं करिष्यन्ति। 5. येन छात्राः स्वावलम्बिनः भविष्यन्ति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः

Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशः)

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

L-T-P:

एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	वास्तुशास्त्रस्येतिहासिकपरिचयः वास्तुशास्त्रस्योद्भवः विकासश्च (वैदिक-रामायण-महाभारत-पौराणिकवास्तुश्च) वास्तुशब्दस्य व्युत्पत्तिः, वास्तुपुरुषस्योत्पत्तिः	15
2	वास्तुशास्त्रस्य प्रवर्तकाः ग्रन्थाश्च विश्वकर्मा-मय- भोजराज- सूत्रधारमण्डनादयः प्रवर्तकाः अपराजितपृच्छा-समराङ्गणसूत्रधार-विश्वकर्मप्रकाश-मयमतम्- विश्वकर्मवास्तुशास्त्रश्च	15
3	भूविचारः भूपरीक्षणम् (परीक्षणविधि, शयनादिविचारः) भूप्लवविचारः (अष्टविधवीथयः, वर्णादिविचारः) ब्राह्मणादिवर्णानुसार भूविचारः प्रशस्ताप्रशस्तभूमिविचारः	15
4	भूखण्डविचारः भेदाः - वेद्यादिविचारश्च खातविधानम्, अहिबल-वृषवास्तु- नराकृतिचक्राश्च शिलान्यासविधिः, राहुमुखविचारश्च	15
5	वास्तुदोष एवं दोषोपचार द्वारस्थापनदोषः, वेधदोषः, मार्गवेधदोषः, दिग्-द्रव्य- जीर्णदोषाः, गृहप्रवेशसम्बन्धीदोषाश्च	15
6	व्यावहारिकम्	15

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भूपरीक्षणम्- दिक्साधनम्-शिलान्यासश्च	
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : वास्तु, भूमिचयन, वास्तुदोष	
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources) पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources) 1. विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम् टीका.- श्रीकृष्ण जुगनू, परिमल पब्लिकेशंस, दिल्ली, 2010 2. मनुष्यालयचन्द्रिका- श्रीकृष्णजुगनू, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी, 2006 3. मयमतम् - टीका.-श्रीकृष्णजुगनू, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2013 4. बृहद्वास्तुमाला- पं रामनिहोरद्विवेदी- चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2012 5. समराङ्गण सूत्रधार- भोजराजकृत, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2011 टीका. श्रीकृष्ण जुगनू & भँवर शर्मा 6. वास्तुसार- डॉ. देवीप्रसाद त्रिपाठी, परिक्रमा प्रकाशन, नवदेहली, 2006 7. वास्तुशास्त्र परिचय- डॉ. शुभम् शर्मा, डॉ. उपेन्द्र भार्गव, डॉ. विजयकुमार, डॉ. विमोदकुमार पाण्डेय, डॉ. मनीष शर्मा- महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020 8. वास्तु विन्यास विधान- डॉ.विजयकुमार, डॉ.विमोदकुमार पाण्डेय- महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय, उज्जैन, 2020 9. कलानिधि- सूत्रधार गोविन्द, सम्पा. श्रीकृष्ण जुगनू, परिमल पब्लिकेशंस, दिल्ली, 2006 10. मयमतम् - टीका.- शैलजा पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2013 11. विश्वकर्मप्रकाश- टीका. अभय कात्यायन, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2019 12. भारतीयवास्तुशास्त्र का इतिहास- डॉ. विद्याधर- ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, 2010 13. अपराजितपृच्छा- टीका.- श्रीकृष्ण जुगनू/प्रो. भँवर शर्मा- परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 2011 14. भारतीयवास्तुकला का इतिहास, लेखक- कृष्णदत्त वाजपेयी, हिन्दी समिति, हिन्दी भवन महात्मा गांधी मार्ग, लखनऊ, 1972 अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री- Suggestive digital platforms/ web links- Suggested equivalent online courses: भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Part D-Assessment and Evaluation)	

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकं : 3 : अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं : 5 : योगः - 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बीए) तृतीयवर्षम्

शुक्लयजुर्वेदः

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : शुक्लयजुर्वेदः			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SYAJ. 1D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	भाष्यं विवाहप्रयोगश्च DSE 1 (Group A Paper I)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपेक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. छात्रः भाष्यमधीत्य सयुक्तिमन्त्रप्रयोगः करिष्यति। 2. छात्रः ब्राह्मणभाष्यमवगम्य श्रौतकर्मसु निष्णातः भविष्यति। 3. छात्रः विवाहसम्पादयितुं शक्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः

Part B- Content of the Course

ब्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः)

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

सम्पूर्णव्याख्यानकाल:- नवतिहोरात्मकः (90 hours)		
L-T-P:		
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	सस्वरसवेददीपभाष्यसस्वरशुक्लयजुर्वेदसंहितायाः सप्तमोऽध्यायः	15
2	सस्वरसवेददीपभाष्यसस्वरशुक्लयजुर्वेदसंहितायाः अष्टमोऽध्यायः	15
3	ससायणभाष्यशतपथब्राह्मणम् प्रथम काण्डस्य प्रथमाध्यायस्य प्रथमब्राह्मणम्	15
4	ससायणभाष्यशतपथब्राह्मणम् प्रथम काण्डस्य प्रथमाध्यायस्य द्वितीयब्राह्मणम्	15
5	ससायणभाष्यशतपथब्राह्मणम् प्रथम काण्डस्य प्रथमाध्यायस्य तृतीय-चतुर्थब्राह्मणे	15
6	विवाहपद्धतिप्रयोगः	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : विवाह		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री- 1. शुक्लयजुर्वेदसंहिता, वेणीराम शर्मा गौड, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी 2. शुक्लयजुर्वेदसंहिता(वेददीपभाष्य), जगदीश लाल शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली 3. विवाह पद्धति, गीताप्रेस गोरखपुर 4. शतपथब्राह्मणम् (भाग प्रथम), युगलकिशोर मिश्र, सम्पूर्णनन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी		
Suggestive digital platforms/ web links- http://vedicheritage.gov.in/		
Suggested equivalent online courses:		
भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Part D-Assessment and Evaluation)		
अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100 सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks		

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकः अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions योगः 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बीए) तृतीयवर्षम्

शुक्लयजुर्वेदः

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधि: Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : शुक्लयजुर्वेदः			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SYA/J 29	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	गृह्यसूत्रम्, निरुक्तं सत्यनारायणपूजनं च DSE2 (Group A Paper II)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1. छात्रः गृह्यसूत्रमधीत्य संस्कारप्रयोगः करिष्यति। 2. छात्रः निरुक्तम् अवगम्य निर्वचनविधिं अवगमिष्यति। 3. छात्रः सत्यनारायणकथासम्पादयितुं शक्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	

7	पूर्णांकः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3 सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)			
L-T-P:			
एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)	
1	सहरिहरभाष्यपारस्करगृह्यसूत्रतृतीयकाण्डस्य 1- 8 कण्डिका	15	
2	सहरिहरभाष्यपारस्करगृह्यसूत्रतृतीयकाण्डस्य 9-15 कण्डिका	15	
3	सहरिहरभाष्यपारस्करगृह्यसूत्रपरिशिष्टम्	15	
4	निरुक्तम् अष्टमोऽध्यायः (मुकुन्दझाबक्षी कृतव्याख्या)	15	
5	निरुक्तम् नवमोऽध्यायः (मुकुन्दझाबक्षी कृतव्याख्या)	15	
6	सपूजनसत्यनारायणकथाप्रयोगः	15	
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : सपूजनसत्यनारायणकथा, निर्वचन			
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)			
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)			
अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-			
1. पारस्करगृह्यसूत्रम् (सहरिहरभाष्यम्), जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी 2. पौरोहित्य कर्म प्रशिक्षक, सञ्चिदानन्द पाठक, उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान, लखनऊ 3. निरुक्तम्, मुकुन्द झा बक्षी, निर्णयसागर, मुम्बई			

Suggestive digital platforms/ web links- <http://vedicheritage.gov.in/>

Suggested equivalent online courses:

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions योगः 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बीए) तृतीयवर्षम्

शुक्लयजुर्वेदः

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : शुक्लयजुर्वेदः			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SYAJ31	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	कात्यायनशुल्बसूत्रम् DSE 3 (Group B Paper I)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1छात्रः सविधिदिकसाधनं करिष्यति। 2छात्रः चितिनिर्माणविधिम् अवगमिष्यति। 3छात्रः इष्टकानिर्मातुं शक्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

 Dr. Vandana Tripathi
 Professor, Sanskrit Department.
 Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु:

Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः)

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

L-T-P:

एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम्. (1 Hour Each)
1	सभाष्यकात्यायनशुल्बसूत्रम् (प्रथमा कण्डिका)	15
2	सभाष्यकात्यायनशुल्बसूत्रम् (द्वितीया कण्डिका)	15
3	सभाष्यकात्यायनशुल्बसूत्रम् (तृतीया कण्डिका)	15
4	सभाष्यकात्यायनशुल्बसूत्रम् (चतुर्थी कण्डिका)	15
5	सभाष्यकात्यायनशुल्बसूत्रम् (पंचमी कण्डिका)	15
6	सभाष्यकात्यायनशुल्बसूत्रम् (षष्ठी कण्डिका)	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) : चिति, इष्टका

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

(Part C-Learning Resources)

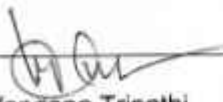
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

1. कात्यायनशुल्बसूत्र, सुन्दरनारायण झा, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी

Suggestive digital platforms/ web links- <http://vedicheritage.gov.in/>

Suggested equivalent online courses:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्काः (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks

विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्काः (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधिः/ वाग्व्यवहारविधिः (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समयः (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ – बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions अनुभाग स – दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions योगः 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्री (बीए) तृतीयवर्षम्

शुक्लयजुर्वेदः

भाग-अ, परिचयः

Part A Introduction

कार्यक्रमः : उपाधिः Program: Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषयः (Subject) : शुक्लयजुर्वेदः			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-SYAJ 4D	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	प्रातिशाख्यम् DSE 4 (Group B Paper II)	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	अनुशासनविशिष्टवैकल्पिकः (Discipline Specific Elective)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः ।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	1 छात्रः स्वरसंस्कारप्रक्रियां ज्ञास्यति। 2 छात्रः पुस्तकेषु टंकितेषु अशुद्धमन्त्रेषु शुद्धीकरणं कर्तुं शक्यति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तुः

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

Part B- Content of the Course

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः)

Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3

सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours)

L-T-P:

एककः (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या No. of Lectures 1 होरात्मकम् (1 Hour Each)
1	सभाष्यवाजसनेयप्रातिशाख्यम् (तृतीयोऽध्यायः)	15
2	सभाष्यवाजसनेयप्रातिशाख्यम् (चतुर्थोऽध्यायः)	15
3	सभाष्यवाजसनेयप्रातिशाख्यम् (पंचमोऽध्यायः)	15
4	सभाष्यवाजसनेयप्रातिशाख्यम् (षष्ठोऽध्यायः)	15
5	सभाष्यवाजसनेयप्रातिशाख्यम् (सप्तमोऽध्यायः)	15
6	सभाष्यवाजसनेयप्रातिशाख्यम् (अष्टमोऽध्यायः)	15

कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags संधि, स्वरसंस्कार

भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)

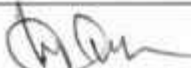
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

1.वाजसनेयप्रातिशाख्यम्, वीरेन्द्र कुमार वर्मा, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी

Suggestive digital platforms/ web links- <http://vedicheritage.gov.in/>

Suggested equivalent online courses:

Dr. Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधि:, वाग्व्यवहारविधि:, वस्तुनिष्ठप्रश्न:, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्का: (Maximum Marks) : 100
सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्का: (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks
विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्का: (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधि:/ वाग्व्यवहारविधि: (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ - बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब - लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions अनुभाग स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions योग: 70	70

Any remarks/ suggestions:

Dr.Vandana Tripathi
Professor, Sanskrit Department.
Govt. Girls PG College, Ujjain, M.P.

शास्त्रीपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिट-पद्धतिः)

C.B.C.S

तृतीयवर्षम् - प्रथमप्रश्नपत्रम्

भाग:-अ परिचयः			
एककः	पाठ्यक्रमस्य कूटः -	V3 - DRAVIT	सत्रम् : 2022-23
01	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	शाङ्करभाष्यसहिता श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः)	
02	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः(Core Course) - प्रथमप्रश्नपत्रम्	
03	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	द्वावशकक्षा-(10 + 2)परीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः ।	
04	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	1. विद्यार्थिषु गीतावचने प्रबोधः भविता । 2. संस्कृतोच्चारणे दक्षता आगंस्यते । 3. श्रीमद्भगवदुक्तपारमार्थिकतत्त्वस्य ज्ञानं भविष्यति । 4. विद्यावारिध्यादिषु कक्षासु उपयोगः भविता ।	
05	क्रेडिट-मानम्	6	
06	पूर्णाङ्काः	अधिकतमाङ्काः:- 30 + 70 = 100	न्यूनतमोत्तीर्णाङ्काः:- 35
भाग:-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशः)			
सम्पूर्णव्याख्यानकालः नवतिहोरात्मकः (90)			
एककः	शीर्षकाः (Topics)		व्याख्यानसंख्या
01	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः) - पण्डितस्य शोकमोहाभावौ, तत्त्वंपदार्थनिरूपणम्, तितिक्षा, ब्रह्मणः अस्तित्वप्रतिपादनम्, आत्मनः		15

	अविनाशित्वप्रतिपादनम्, आत्मनः अविकारित्वम्, आत्मनः षड्विधभावविकाराभावः, आत्मज्ञानिनः कार्यात् निवृत्तिः,	
02	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः) - देहस्य ब्रह्माविद्वष्टान्तत्वम्, आत्मनः अच्छेद्यत्वम्, आत्मतत्त्वज्ञस्य शोकाभावः,	15
03	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः) - आत्मनः दुर्बोध्यत्वम्, मुमुक्षुणां स्वधर्मपालनोपदेशः, धर्मयुद्धः भाग्यवताम्, युद्धाविष्टफलप्राप्तिः, समबुद्ध्या युद्धेन पापफलाभावः, निष्कामकर्मयोगः, बुद्धेः स्वरूपम्	15
04	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः) - कामिनां स्वभावः, मुमुक्षुणां त्रैगुण्यहीनत्वम्, ब्रह्मविदां सर्वानन्दप्राप्तिः, ज्ञानयोगस्य श्रेष्ठत्वम्, ज्ञानयोगेन शुभाशुभकर्मनिवृत्तिः, निष्कामकर्मणा ज्ञानप्राप्तौ जन्मबन्धनिर्मुक्तेः निरूपणम्	15
05	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः) - मोहनिवृत्त्या वैराग्यप्राप्तिः, ज्ञानयोगसिद्धिप्रकारः, स्थितप्रज्ञलक्षणम्, परमात्मज्ञानात् रागनिवृत्तिः, इन्द्रियनिग्रहाभावादनर्थः,	15
06	श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयाध्यायः) - रागद्वेषशून्यपुरुषस्य चित्तशुद्धिः, चित्तशुद्धिफलकथनम्, समाधिरहितपुरुषस्य अनर्थप्राप्तिः, मनसः बाह्यप्रवृत्त्या बुद्धिनाशः, इन्द्रियनिग्रहात् प्राज्ञस्थैर्यम्, ब्रह्मविदामद्वैतबोधे जागरूकता, ब्राह्मीस्थितौ यतेः ब्रह्मप्राप्तिः	15

भागः स - अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री

1. श्रीमद्भगवद्गीता । शाङ्करभाष्य हिन्दी-अनुवादसहिता । गीताप्रेस, गोरखपुर ।
2. श्रीमद्भगवद्गीता । श्रीमच्छङ्करभाष्ययुता । आनन्दगिरिव्याख्या, नीलकण्ठी, भाष्योत्कर्षदीपिका, श्रीधरीयसुबोधिनी, अभिनवगुप्ताचार्यव्याख्या, श्रीमधुसूदनसरस्वतीस्वामिकृतगूढार्थदीपिका, श्रीधर्मदत्तशर्मविरचितगूढार्थतत्त्वालोकव्याख्या । निर्णयसागरमुद्रणालयः, मुम्बई ।

अनुशंसित-समकक्षः ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः

1. <https://nsktu.ac.in>
2. swayam.gov.in
3. <https://advaitasharada.sringeri.net/>

भागः- द् अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः

अनुशंसितमूल्यांकनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्यांकनम्, साक्षात्कारविधि:, वाग्व्यवहारविधि:, वस्तुनिष्ठप्रश्न:, लघूत्तरीय- प्रश्ननिर्माणेन भविष्यति ।		
पूर्णाङ्काः		100
सततव्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE) :		30
विश्वविद्यालयीयपरीक्षा (UE) :		70
समयः :		03:00 होरात्मकः
आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/ प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णांकः 30
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभागः अ - पञ्चबहुविकल्पीयप्रश्नाः	5×1 = 5
	अनुभागः ब - पञ्च लघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं द्विशतशब्दाः)	5×3 = 5
	अनुभागः स - दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं पञ्चशतशब्दाः)	5×10 = 50
	योगः	70
	सम्पूर्णाङ्काः	100

शास्त्रीपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिट-पद्धतिः)

C.B.C.S

तृतीयवर्षम् - द्वितीयप्रश्नपत्रम्

भागः-अ परिचयः			
एककः	पाठ्यक्रमस्य कूटः -	V3 - DRAV2T	सत्रम् : 2022-23
01	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये प्रथमद्वितीयपादौ)	
02	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः(Core Course) - द्वितीयप्रश्नपत्रम्	
03	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	द्वादशकक्षा-(10 + 2)परीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः ।	
04	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	- वेदवाक्यानां न्यायपूर्वकसामञ्जस्यज्ञानं भवेत् छात्राणाम् - अध्यासस्य ज्ञानं स्यात् - छात्राः परमार्थं तथा उपनिषद्गतवाक्यानाम् अर्थं च सम्यक् ज्ञातुमर्हन्ति । - छात्राणां गूढज्ञानार्जने किञ्च तात्त्विकदृष्ट्या वेदार्थस्य परिष्कारे सहायकं भविष्यति । - आजीविकार्थं छात्राणां बुद्धेः विकाशः भविष्यति । - छात्राः कुशलोपदेष्टारः कुशलवक्ताः आस्तिकाः ईश्वरवादिनः वा भवितुमर्हन्ति ।	
05	क्रेडिट-मानम्	6	
06	पूर्णाङ्काः	अधिकतमाङ्काः- 30 + 70 = 100	न्यूनतमोत्तीर्णाङ्काः - 35
भागः-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः नवतिहोरात्मकः (90)			

एककः	शीर्षकः (Topics)	व्याख्यानसंख्या
01	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये प्रथमपादः) - मङ्गलविचारः, अध्यासलक्षणम्, ख्यातिवादः, आत्मन्यध्यासः, अध्यासे प्रमाणानि, विषयप्रयोजने, अथशब्दार्थविचारः, अतःशब्दविचारः, ब्रह्मजिज्ञासायां समासविचारः, जिज्ञासापदार्थः	15
02	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये प्रथमपादः) - ब्रह्मस्वरूपे मतभेदः, जन्मादिपदसमासः, जन्मादिषु षड्भावविकाराणामभावः, अनुमानस्याभावः, द्वितीयसूत्रस्य विषयवाक्यम्, ब्रह्मणः वेदैकगम्यत्वम्	15
03	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये प्रथमपादः) - वेदस्य ब्रह्मप्रमाणकत्वम्, मोक्षस्य ब्रह्माभिन्नत्वम्, आत्मज्ञानेन मिथ्याज्ञाननाशः, क्रियाज्ञानयोः विलक्षणत्वम्, ब्रह्मणः मननादिविधिशेषत्वाभावः, जीवन्मुक्तिः	15
04	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये प्रथमपादः) - प्रधानस्य जगत्कारणतानिराकरणम्, आनन्दमयं ब्रह्म उपास्यम्, ब्रह्म आनन्दमयरूपजीवस्य अधिष्ठानम्	15
05	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये द्वितीयपादः) - हिरण्यपुरुषस्य ईश्वरत्वम्, आकाशं परब्रह्म, प्राणरूपं ब्रह्म, परब्रह्म एव ज्योतिश्शब्दवाच्यम्, प्राणारूपं ब्रह्म	15
06	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (प्रथमाध्याये द्वितीयपादः) - ब्रह्मणः उपास्यत्वम्, ब्रह्मणि जगतः लयः, हृदयगुहायां जीवेश्वरयोरवस्थितिः, ईश्वरस्य अन्तर्यामित्वम्, परमेश्वर एव भूतयोनिः, ईश्वरस्य वैधानरत्वम्,	15

भागः स - अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि

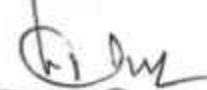
अनुशंसितसहायकपुस्तकानि/ग्रन्थाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् । श्रीशङ्कराचार्यः । श्रीगोविन्दानन्दकृतभाष्यरत्नप्रभाव्याख्या, वाचस्पतिमिश्रकृतभामतीव्याख्या, आनन्दगिरिप्रणीतन्यायनिर्णयव्याख्या । निर्णयसागरमुद्रणालयः, मुम्बई ।
2. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् । श्रीशङ्कराचार्यः । भामती-ऋजुप्रकाशिका-भाष्यभावप्रकाशिका-प्रदीप-ऋजुविवरण-तत्त्वजीपन-वार्तिक-पञ्चपादिका-पञ्चपादिकाविवरण-श्रीकण्ठभाष्य-

शिवार्कमणिदीपिकाख्यैकादशटीकासंयुतम् । सम्पादकः - प्रो. योगेश्वरवत्तशर्मा । नाग प्रकाशकः, ११ ए, यू. ए, जवाहर नगर, दिल्ली ।		
अनुशंसित-समकक्षः ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः 1. https://nsktu.ac.in 2. swayam.gov.in 3. https://advaitasharada.sringeri.net/		
भागः- द् अनुशंसितमूल्यांकनविधिः		
अनुशंसितमूल्यांकनविधिः (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा, आन्तरिकमूल्यांकनम्, साक्षात्कारविधिः, वाग्व्यवहारविधिः, वस्तुनिष्ठप्रश्नः, लघुत्तरीय- प्रश्ननिर्माणेन भविष्यति ।		
पूर्णाङ्काः		100
सततव्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE) :		30
विश्वविद्यालयीयपरीक्षा (UE) :		70
समयः :		03:00 होरात्मकः
आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/ प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णांकः 30
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभागः अ -पञ्चबहुविकल्पीयप्रश्नाः	5×1 = 5
	अनुभागः ब् -पञ्च लघुत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं द्विशतशब्दाः)	5×3 = 5
	अनुभागः स् -दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं पञ्चशतशब्दाः)	5×10 = 50
	योगः	70
	सम्पूर्णाङ्काः	100

(गौण विषय)

भाग-अ, परिचय: Part A Introduction			
कार्यक्रम : स्नातक-उपाधि: Program: Bachelor Degree	कक्षा (Class) : शास्त्री (B.A.)	वर्षम् : तृतीयवर्षम् Year: III	सत्रम् (Session) : 2023-24
विषय: (Subject) : अनिवार्यसंस्कृतम्			
1	पाठ्यक्रमस्य कूटः (Course Code)	V3-ASAN-1T	
2	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः (Course Title)	संस्कृतव्याकरणम्	
3	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (Course Type) (Core Course/ Discipline Specific Elective/ Elective/ Generic Elective /Vocational/.....)	गौणविषयः (Minor course)	
4	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (if any)	अस्मिन् पाठ्यक्रमे सम्बद्धविषये शास्त्रिपत्रोपाधि(Diploma) शास्त्रिद्वितीयवर्षपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशार्हः।	
5	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning outcomes) (CLO)	छात्राः संस्कृतलेखने संस्कृतपठने च दक्षाः भविष्यन्ति।	
6	क्रेडिटमानम् (Credit Value)	6	
7	पूर्णांकाः (Total Marks)	Max. Marks: 30 + 70	Min. Passing Marks: 35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु: Part B- Content of the Course			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं त्रिकालांशाः) सम्पूर्णव्याख्यानकालः- नवतिहोरात्मकः (90 hours) Total No. of Lectures-Tutorials-Practical (in hours per week): 3			

 डॉ. वन्दना त्रिपाठी
 प्राध्यापक, संस्कृत
 शा. कन्या स्ना. महाविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

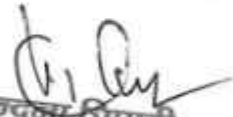
एकक: (Unit)	शीर्षकाः (Topics)	व्याख्यानसंख्या (प्रत्येकम् एकहोरात्मकम्) No. of Lectures (1 Hour Each)
1	कृत्यप्रक्रिया, पूर्वकृदन्तप्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)।	15
2	उत्तरकृदन्तप्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)।	15
3	अपत्याधिकारतः चातुरार्थिकप्रकरणं यावत् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)।	15
4	शैथिल्यप्रकरणतः विकारार्थप्रकरणं यावत् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)।	15
5	ठगाधिकारतः भवनार्थकप्रकरणं यावत् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)।	15
6	मत्वर्थीयतः स्वार्थिकप्रकरणं यावत् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)।	15
कुञ्जिकाशब्दाः/सङ्केतसूत्राणि (Keywords/Tags) :		
भाग-स, अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि (Part C-Learning Resources)		
पाठ्यपुस्तकानि, सन्दर्भग्रन्थाः, अन्यसंसाधनानि (Text Books, Reference Books, Other resources)		
सन्दर्भग्रन्थाः 1. लघुसिद्धान्तकौमुदी - व्याख्याकार धरानन्दशास्त्री चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.) 2. लघुसिद्धान्तकौमुदी - व्याख्याकार गोविन्दाचार्य - चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.) 3. प्रौढ रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.) 4. रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी - विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी (उ.प्र.) 5. अनुवाद चन्द्रिका - लेखक - श्रीचक्रधर शर्मा - नौटियाल पुस्तक भण्डार, 22 सुन्दरबाग, लखनऊ (उ.प्र.)		
Suggested equivalent online courses:		

 डॉ. अनन्दकुमार मिश्रा
 प्राध्यापक, संस्कृत
 शा. कन्या स्ना.महाविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

भाग- द, अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:
(Part D-Assessment and Evaluation)

अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि: (Suggested Continuous Evaluation Methods) : लिखितपरीक्षा,
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्, साक्षात्कारविधि:, वाग्व्यवहारविधि:, वस्तुनिष्ठप्रश्न:, लघूत्तरीयप्रश्ननिर्माणेन भविष्यति
पूर्णाङ्का: (Maximum Marks) : 100
सततव्यापकमूल्याङ्कनाङ्का: (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE) : 30 Marks
विश्वविद्यालयीयपरीक्षाङ्का: (University Exam) (UE): 70 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (Internal Assessment) : सततव्यापकमूल्याङ्कनम् (Continuous Comprehensive Evaluation) (CCE)	कक्षा परीक्षणम् : प्रस्तुतिकरणम्/लिखितपरीक्षा/साक्षात्कारविधि:/ वाग्व्यवहारविधि: (Class Test Assignment/Presentation)	30
आन्तरिकमूल्याङ्कनम् (External Assessment) : 03:00 विश्वविद्यालयीयपरीक्षा University Exam Section समय: (Time) : 03.00 घण्टा (Hours)	अनुभाग अ – बहुविकल्पीयप्रश्नाः Section(A) : Very Short Questions अनुभाग ब – लघूत्तरीयप्रश्नाः Section (B) : Short Questions प्रत्येकं , अनुभाग स – दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः Section (C) : Long Questions प्रत्येकं योग: - 70	70

डॉ. वन्दना त्रिपाठी
प्राध्यापक, संस्कृत
शा. कन्या स्ना.महाविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

Optional Paper

प्रश्नपत्र (सैद्धांतिक)

भाग अ-परिचय			
कार्यक्रम: डिग्री	कक्षा :बीए	वर्ष:तृतीय	सत्र:2023-24
विषय: हिन्दी साहित्य			
1	पाठ्यक्रम का कोड	A3-HLIT2T	
2	पाठ्यक्रम का शीर्षक	लोक साहित्य एवं लोक संस्कृति	
3	पाठ्यक्रम का प्रकार : (कोर कोर्स/ डिसिप्लिन स्पेसिफिक इलेक्टिव /इलेक्टिव/जेनेरिक इलेक्टिव/वोकेशनल/माइनर)	माइनर /elective (सैद्धांतिक)	
4	पूर्वपिक्षा (Prerequisite)	इस कोर्स का अध्ययन करने के लिए, छात्र ने हिन्दी साहित्य विषय का अध्ययन डिप्लोमा में किया हो।	
5	पाठ्यक्रम अध्ययन की परिलब्धियां (कोर्स लर्निंग आउटकम)(CLO)	• विद्यार्थी लोक जीवन शैली से भिन्न होंगे • लोक साहित्य की विविध विधाओं का अध्ययन कर अपने ज्ञान और अनुभव से शोध कार्य करने में समर्थ होंगे। • लोक कला के क्षेत्र में कौशल विकास कर, रोजगार प्राप्त कर सकेंगे। • लोक गीत, संगीत, नाट्य अभिनय आदि में रुचि रखने वाले विद्यार्थी संगीत नाट्य एवं फिल्म आदि क्षेत्रों में नया प्रयोग करते हुए देश-विदेश में यश एवं अर्थोपार्जन कर सकेंगे।	
6	क्रेडिट मान	06	
7	कुल अंक	अधिकतम अंक: 30+70	न्यूनतम उत्तीर्ण अंक:35

 7.11.22
 डॉ. युष्मा 34
 अध्यक्ष, केन्द्रीय अध्ययन मंडल
 बी.ए. तृतीय, हिन्दी साहित्य

भाग ब- पाठ्यक्रम की विषयवस्तु			
व्याख्यान की कुल संख्या- प्रायोगिक (प्रति सप्ताह घंटे में L-3): L-T-P:			
इकाई	विषय	व्याख्यान की संख्या (1घंटा/ व्याख्यान)	
		90	
1	लोक-साहित्य एवं लोक संस्कृति की अवधारणा: - लोक, लोक साहित्य एवं लोक संस्कृति की अवधारण - लोक वार्ता और लोक संस्कृति, - लोक संस्कृति और साहित्य का अंतर्संबन्ध	18	
2	लोक साहित्य के प्रमुख रूप एवं संकलन - लोक साहित्य के प्रमुख रूपों का वर्गीकरणलोकगीत -, लोकनाट्य लोक कथा एवं लोक गाथा, - लोक-साहित्य की अध्ययन प्रक्रिया एवं संकलन की समस्याएं	18	
3	लोकगीत एवं लोकनाट्यस्वरूप : प्रकार एवं विशेषताएँ- - लोकगीत - अर्थ, परिभाषा एवं प्रकार (संस्कार गीत, वृत्त गीत, पर्व गीत, श्रम गीत एवं ऋतु गीत आदि) - लोकनाट्य- अवधारणा एवं प्रकार (रामलीला, रासलीला, कीर्तनिया, स्वांग, यक्षगान, भवाई, नौटंकी, माच, तमाशा, विदेसिया जात्रा आदि का संक्षिप्त परिचय	18	
4	लोककथा एवं लोक गाथास्वरूप :प्रकार एवं विशेषताएँ- - लोककथा अर्थ -, परिभाषा, स्वरूप एवं प्रकार, व्रतकथा, परिकथा, नागकथा, बोधकथा आदि। - कथानक रूढ़ियाँ अभिप्राय/ - लोकगाथा, गोपीचन्दभरथरी, नलदमयन्तीA आदि । लोककथाओं एवं गाथाओं का सामाजिक जीवन पर प्रभाव	18	
5	लोक संगीत, लोक नृत्य एवं अन्य विधाएँ - लोक संगीत, लोक वाद्य एवं विशिष्ट लोक ध्वनि से आशय, स्वरूप	18	

07.11.22
डा. गुलाब कुंवर

अध्यक्ष, केन्द्रीय अध्ययन मण्डल
बी.ए. एन.ए. वर्क, हिन्दी साहित्य

	• लोक नृत्य के विविध रूप • मुहावरे -, कहावतें, पहेलियाँ • मेले एवं हाट • संबंधित क्षेत्र के लोक साहित्य एवं संस्कृति का अध्ययन • संबंधित क्षेत्र की लोक कलाओं लोक चित्र एवं -शिल्प का अध्ययन	
व्यावहारिक ज्ञान	स्थानीय क्षेत्र के लोक गीत :लोक साहित्य, लोक कलाओं का संकलन, अनुवाद एवं प्रस्तुतिकरण। लोक कलाकारों से भेट वार्ता प्रस्तुति।	
की वर्ड	लोक , लोकसाहित्य, वार्ता लोक गाथा।	

भाग स-अनुशासित अध्ययन संसाधन

अनुशासित सहायक पुस्तकें /ग्रन्थ/अन्य पाठ्य संसाधन/पाठ्य सामग्री:

- उपाध्याय, कृष्णदेव "लोक साहित्य की भूमिका" साहित्य भवन प्रा.लि.इलाहाबाद
- उपाध्याय, कृष्णदेव "लोक संस्कृति की रूपरेखा" लोक भर्ती प्रकाशन नई दिल्ली
- तिवारी, डॉ कपिल "कथा वार्ता" (हिन्दी) आदिवासी लोक कला एवं बोली विकास अकादेमी, भोपाल
- निर्गुणे, वसंत "निमाड़ी मुहावरे" (हिन्दी) आदिवासी लोक कला एवं बोली विकास अकादेमी, भोपाल
- निर्गुणे, वसंत "संत सिंगाजी" आदिवासी लोक कला एवं बोली विकास अकादेमी, भोपाल
- निर्गुणे, वसंत "मध्य प्रदेश की लोक कथाएँ" प्रभात प्रकाशन प्रा.लि
- दिनकर, रामधारी सिंह "संस्कृति के चार अध्याय" साहित्य अकादेमी नई दिल्ली 1956
- माधुर, जगदीश चन्द्र "परम्पराशील नाट्य" राष्ट्रीय नाट्य विद्यालय नई दिल्ली
- गुप्ता, डॉ सरोज, सुहाने, डॉ संगीता "लोक साहित्य और वैश्वीकरण" अनुभूति पब्लिशर इलाहाबाद
- शर्मा, डॉ शैलेंद्र "मालवा का लोक नाट्य माच एवं अन्य विधाएँ" अंकुर मंच उज्जैन
- मध्य प्रदेश हिन्दी ग्रंथ अकादेमी भोपाल से प्रकाशित पुस्तकें

अनुशासित डिजिटल प्लेटफॉर्म /वेब लिंक

www.eshiksha.mo.gov.in

https://rgu.ac.in/wp-content/uploads/2021/02/Download_600.pdf

<https://loksahitya.weebly.com/uploads/9/7/2/1/972179/loksahitya.pdf>

7.11.2022
 डॉ. पुष्पा देवी
 अध्यक्ष, क्षेत्रीय अध्ययन मंच
 ली.ए- लखनौ, हिन्दी साहित्य

https://www.csirs.org.in/uploads/paper_pdf/lok-sanskriti-ke-aaine-mein-lok-sahitya.pdf

भाग द-अनुशंसित मूल्यांकन विधियां:

अनुशासितसतत मूल्यांकन विधियाः

अधिकतम अंक: 100

सतत व्यापक मूल्यांकन (CCE) अंक : 30 विश्वविद्यालयीनपरीक्षा (UE) अंक: 70

आंतरिक मूल्यांकन:	क्लास टेस्ट	
सतत व्यापक मूल्यांकन (CCE):	असाइनमेंट/ प्रस्तुतीकरण (प्रेजेंटेशन)	30
आकलन :	अनुभाग (अ): अति लघु प्रश्न	
विश्वविद्यालयीन परीक्षा:	अनुभाग (ब): लघु प्रश्न	70
समय- 03.00 घंटे	अनुभाग (स): दीर्घ उत्तरीय प्रश्न	

कोई टिप्पणी/सुझाव:

7-11-2022
डा. युवराज झा
आइएफए केन्द्रीय आरक्षण मन्त्रालय
बी.ए. नृत्य विभाग, दिल्ली विश्वविद्यालय

कक्षा - शास्त्री-शिक्षाशास्त्री (बी.ए.बी.एड.) तृतीयवर्षम्

विषयः - शिक्षाशास्त्रम्

प्रश्नपत्रक्रमाङ्कः - अष्टमः

पूर्णाङ्काः 100

	शैक्षिकप्रबन्धनं संघटनं प्रशासनञ्च	अङ्काः
एककः 1	शैक्षिकप्रबन्धनम् ● सम्प्रत्ययः आवश्यकता, उद्देश्यानि च ● शैक्षिकप्रबन्धनस्य सिद्धान्ताः ● समयसारिणी सम्प्रत्ययः महत्वं, प्रकाराः च, विद्यालयाधारिता समयसारिणी, कक्षाधारितासमयसारिणी, शिक्षकाधारिता समयसारिणी ● पाठ्यसहगामिक्रियाणां महत्त्वं प्रबन्धनम् च	14
एककः 2	शैक्षिकसङ्घटनं प्रशासनं च ● सङ्घटनस्य प्रशासनस्य सम्प्रत्ययः ● शैक्षिकसङ्घटनस्य प्रशासनस्य च आवश्यकता, उद्देश्यानि, प्रकार्याणि च ● विद्यालयवातावरणस्य विशेषताः ● भारते शैक्षिकप्रशासनस्य आवश्यकता, उद्देश्यानि, प्रकार्याणि एवं शैक्षिकप्रशासनस्य संरचना ।	14
एककः 3	भौतिकसंसाधनानि ● भौतिकसंसाधनानि ● विद्यालयभवन तत्पारुपप्रकाराश्च ● कक्ष्याकक्षः, पुस्तकालयः, प्रयोगशाला, कार्यालयः, शिक्षककक्षः, सङ्गणकप्रयोगशाला, क्रीडाङ्गणं, छात्रावासः च ● विद्यालयोपकरणानि/क्रिडोपकरणानि	14
एककः 4	मानवसंसाधनानि ● प्रधानाध्यापकः विशेषताः कर्तव्यानि, कार्यशैली, उत्तरदायित्वानि च ● प्रधानाध्यापक-शिक्षक-छात्र-अभिभावकानां मिथः सम्बन्धः, प्रशासक विद्यार्थी सम्बन्धः ● अध्यापकाभिभावकसङ्घः ● प्रशासनिक स्तरे मानवीय सम्बन्धः	14
एककः 5	शैक्षिकप्रबन्धने नेतृत्वं, कक्षाप्रबन्धनञ्च ● नेतृत्वस्य अर्थः प्रयोगः, नेतृत्वस्योपागमाश्च ● कक्षाप्रबन्धनम् अर्थः, सम्प्रत्ययः ● कक्षाप्रबन्धने शिक्षकस्य भूमिका ● कक्षाप्रबन्धने उपयुक्त प्रविधयः	14
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्		30

आन्तरिकमूल्यांकनाय प्रायोगिकपरामर्शः -	
1. प्रारूपसमयसारिणिनिर्माणम् 2. विद्यालयोपकरणनिर्माणम् 3. विद्यालयस्य संरचना प्रकाराः	
अनुशंसित ग्रन्थाः -	
1. मदनमोहन झा, विद्यालयप्रबन्धनम्, श्रुतिप्रकाशनम्, पुरी 2. सन्तोष मित्तलः, फतेह सिंहः, विद्यालयप्रशासनम् सङ्कटनञ्च (अनूदित ग्रन्थः) राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, नई दिल्ली 3. एल.के.ओड., शैक्षिक प्रशासन राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर 4. डॉ रजनी जोशी विद्यालय प्रशासन एवं संगठन शारदा पुस्तक महल 5. आर.ए.शर्मा, शिक्षा प्रशासन एवं प्रबन्धन आर.लाल बुक डिपो, मेरठ	

विभाजनम्

निर्देशः - प्रत्येकमेककतः अधोलिखितव्यवस्थानुसारं प्रश्नपत्ररचना भवेत् -

नियमितच्छात्राणां कृते		
1	बहुविकल्पीयप्रश्नाः	5 x 2 = 10
2	लघूत्तरीयप्रश्नाः	5 x 4 = 20
3	दीर्घात्तरीयप्रश्नाः	5 x 8 = 40
योगः		70
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्		30
महायोगः		100

Signature

कक्षा - शास्त्री-शिक्षाशास्त्री (बी.ए.बी.एड.) तृतीयवर्षम्

विषयः - शिक्षाशास्त्रम्

प्रश्नपत्रक्रमाङ्कः - नवमः

पूर्णाङ्कः 100

	सूचनासम्प्रेषणशैक्षिकप्राविधिश्च	अङ्काः
एककः 1	शैक्षिकप्रविधिः शिक्षणव्यूहाश्च • अर्थ उद्देश्यानि, क्षेत्रम्, उपयोगिता, शाखाः व्यवहारप्रविधिः अनुदेशनप्रविधिः, शिक्षणप्रविधिः च • उपागमाः यन्त्रांशोपागमः तन्त्रांशोपागमः प्रणाली-उपागमः, शिक्षणविधयः तत्प्रकाराश्च, शिक्षणप्रविधयः अर्थः, प्रकाराश्च • शिक्षणाधिगमप्रक्रियायाम् अध्यापकस्य भूमिका ज्ञानस्य विनियोजकः आदर्शः, सौविध्यकर्ता, सहाध्याययी च • शिक्षणव्यूहाः अर्थः, विशेषता, वर्गीकरणं च	14
एककः 2	सूचनासंप्रेषणम् • सूचना - अर्थः, प्रकृतिः, आवश्यकता, विशेषताश्च • सम्प्रेषणम् - अर्थः, प्रकृतिः, आवश्यकता, विशेषताश्च, सम्प्रेषणस्य सिद्धान्ताः, प्रक्रियाभेदाश्च • सम्प्रेषणे बाधाः तासां निवारणं च । • सम्प्रेषणे सुदृढित अमुदृढितमाध्यमानि, तन्त्रांशोपागमस्य अनुप्रयोगश्च	14
एककः 3	शिक्षणाधिगमे नवाचारः • अन्तर्जालम् (Internet), विद्युत्पत्रम् (E-mail), अन्तर्जालविहारः (Internet Browsing) एआई (AI), च्याट जी पी टी (Chat GPT), पी पी टी (PPT) इत्येतेषां प्रायोगिकं ज्ञानम् • सङ्गणकसहकृताधिगमः, ई-अधिगमः (E-Learning) च • शिक्षायाः आभासीय करणम्- आभासीयविश्वविद्यालयाः, आभासीयविद्यालयाः आभासीयकक्षाकक्षः अत्याधुनिककक्षाकक्षः च • शिक्षा अन्तर्जालानां भूमिका - एज्युसेटन्, स्वयं (Swayam), स्वयंप्रभा (Swayamprabha), मूक्स (MOOCs)	14
एककः 4	शैक्षिकप्रविधौनूतनप्रविधयः • सूक्ष्मशिक्षणं शिक्षणकौशलानि च - प्रस्तावना, प्रश्नकरणं, उद्दीपनपरिवर्तनम्, दृष्टान्तः, व्याख्यानम्, प्रदर्शनं, श्यामपट्टस्य अनुप्रयोगश्च • अभिक्रमिताधिगमः विकासः अर्थः आवश्यकता, अभिक्रमिताधिगमस्य प्रकाराः रेखीयाभिक्रमः शास्त्रीयाभिक्रमः च • अन्तः क्रियाविश्लेषणम् अर्थः प्रक्रिया, विश्लेषणश्च • वैयक्तिकानुदेशनप्रक्रिया, सहभागाधिगमः	14

	● संस्कृतशास्त्रनिमित्तं सङ्गणकसंस्कृतशिक्षणप्रतिमानम्	
एककः 5	क्रियानुसन्धानम्	14
	● शैक्षिकानुसन्धानस्य परिचयः प्रकाराश्च ● क्रियानुसन्धानस्य अर्थः महत्त्वं, विकासश्च ● क्रियात्मक मौलिकक्रियानुसन्धानयोः भेदः ● क्रियात्मकानुसन्धानस्य सोपानानि मुल्याङ्कनश्च	
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्		30
आन्तरिकमूल्यांकनाय प्रायोगिकपरामर्शः - 1. शिक्षणाधिगमभिलेखानां निरीक्षणं विश्लेषणश्च 2. शिक्षणाधिगमस्य दृश्यपाठाः, छात्राणां, कार्यकरणशैलीनाम् उदाहरणाभिलेख - सम्बद्धानाभिन्नप्रकारचित्राणाम् च सञ्चयनम् 3. विविधशिक्षणाधिगमप्रक्रियासु छात्रसहभागिता 4. शैक्षिकअन्तर्जालपुटानां सूचीनिर्माणम् 5. शैक्षिकपावरप्व्वाइन्ट इत्यस्य निर्माणम्		
अनुशंसित ग्रन्थाः -		
1. सुदेशकुमारशर्मा, शैक्षिकप्रविधिशास्त्रम्, दीपमाधवप्रकाशनम्, जयपुरम्, 2008 2. रमाकान्तमिश्रः, शैक्षिकप्रविधिः, चौखम्बा सुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी, 2006 3. सन्तोष मित्तलः, शैक्षिक तकनीकी एवं कक्षा-कक्ष प्रबन्ध, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी जयपुर 4. एस.पी.कुलश्रेष्ठ, शैक्षिक तकनीकी के मूल आधार, विनोद पुस्तक मन्दिर आगरा 2009 5. डॉ किरन लता डंगवाल, डॉ सुमन वर्मा सूचना एवं सम्प्रेषण तकनीकी, राखी प्रकाशन प्रा.लि आगरा 6. डॉ रामदेव प्रसाद कथूरिया, सूक्ष्म अध्यापन एवं शिक्षण प्रतिमान अग्रवाल पब्लिकेशन्स आगरा 7. डॉ डम्बरधर पतिः, शिक्षानुसन्धानं संख्याशास्त्रश्च हंसा प्रकाशन जयपुर 8. आर.ए.शर्मा, शिक्षा अनुसन्धान, आर लाल बुक डिपो 9. डॉ के पी पाण्डेय, डॉ. अमिता पाण्डेय भारद्वाज, शिक्षाशास्त्र मे क्रियात्मक अनुसन्धान, अग्रवाल पब्लिकेशन 10. डॉ सत्यनारायण आचार्य, अनुसन्धान प्रविधि पुरी ओडिशा		

विभाजनम्

निर्देशः - प्रत्येकमेककतः अधोलिखितव्यवस्थानुसारं प्रश्नपत्ररचना भवेत् -

नियमितच्छात्राणां कृते		
1	बहुविकल्पीयप्रश्नाः	5 x 2 = 10
2	लघुवृत्तरीयप्रश्नाः	5 x 4 = 20
3	दीर्घवृत्तरीयप्रश्नाः	5 x 8 = 40
योगः		70
आन्तरिकमूल्याङ्कनम्		30
महायोगः		100

Signature